

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

DIEGHIEGAIDOLU

ديجيجادو

Հրատարակումն Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի

نشرة جمعية القاهرة الخيرية الأرمنية العامة

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ԱՇԽԱՐՀԱՑՈՅՑ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՐՏԷՍԸ, ԱՄՍԹԵՐՏԱՄ, 1695

(տեսնել էջ 34)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՍՐԱԳԻՐ
Մարուշ Երամեան

ԽՍՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ԽՈՐՀՐԱՏՈՒ
Տոքթ. Վիգեն Ծիգմեճեան

ՍՐԱԳՐԻՉ
ՎԵՐՍՏՈՒԳԻՉ
Անայիս Ծիգմեճեան

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ
ՁԵՒԱԽՐՈՒՄ
Շահե Լուսարարեան

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Nubar Digital

Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի
լուրերուն հետեւեցէք
www.agbuegypt.com
կայքէջով:

Ծանօթացէք «Հայաստան
եւ Հայերը Արաբական
Սամուլին մէջ. 1876-1923»
հաւաքածոյի նիւթերուն
www.arminmedia.com
կայքէջով:

«Տեղեկատու»ի յօդուածա-
գիրներուն արտայայտած
կարծիքները անպայման-
օրէն չեն ներկայացներ
Գահիրեի ՀԲԸՄի պաշտո-
նական տեսակէտները:

Թիւ 96 Նոր Զրջան
ՅՈՒՆԻՍ 2020

Խմբագրական մտորումներ	1
Մատեանի մը Վերադարձը	2
Ակնարկ մը	3
Հարիւր Հատոր	7
Ցանկ հրատարակուած գիրքերու	8
«Հայաստան-Սփիւռք համահայկական Ա. համաժողով»	13
Երուանդ Ազատեան	13
Սուրէն Թ. Սարգսեան	15
«Որբաշխարհ»	18
«Փաշան»	
Սոսի Ներետեան-Յակոբեան	20
Հանդիպում Դոկտ. Ճորճ Սիմոնեանի հետ	21
Հերթական կորուստ եւ պարտութիւն	
Անժիկ Յակոբեան-Կանիմեան	26
Սփիւռքի հայ վարժարանները	27
Կոկանեան սրահի գործունէութիւնը	29
Ե. Ա.ու գործունէութիւն	32
Աշխարհաբարի ճակատամարտը	
Բենիամին Թաշեան	33
Հայ Քարտիսագրութիւնը	34
Քիթապճի Մարգարը	
Արրահամ Յ. Այվազեան	34
Այբին կարգը	37
«Հայաստան» սուրճը	37
Մտորումներ Գորոնայի Օրերուն	
Սոսի Ներետեան-Յակոբեան	38
Ճամբորդել սակայն ինչպէս	38
Մարգանքի երթալ	39
Հելիոպոլիս եւ իր պալատ-թանգարանին բացումը	
Սոսի Ներետեան-Յակոբեան	40
Կարճ լուրեր	42
Ուֆիցցիի Թագուհին	43
Վերջին Հայը	43
Անդամական	44

Խմբագրական Մտորումներ

Այո, տակաւին տունն ենք որոշ չափով եւ կը փորձենք զգոյշ ըլլալ, որովհետեւ ոչ միայն մեր, այլ նաեւ մեր շուրջիններուն առողջութիւնը կ'ուզենք պահել:

Բայց արդէն յոգնած ենք ու մանաւանդ՝ կարօտցած մեր ընկերային յարաբերութիւնները: Թերե՞ւս ասկէ ետք, երբ վերադառնանք մեր սովորական կեանքին – եթէ երբեք վերադառնանք – պիտի գուրգուրանք մեր կեանքի այս շատ կարեւոր բաղադրիչին՝ ընկերային յարաբերութիւններուն վրայ, ըլլանք աւելի բարեհամբոյր եւ հանդուրժող:

Հակառակ դժուար կացութեան, գաղութս իր կարելին կ'ընէ երիտասարդները, մանաւանդ փոքրերը պահելու համար ընկերային առողջ մթնոլորտի մը մէջ, հոգ չէ թէ հեռուէ հեռու, միաժամանակ շարունակելով հայապահպանական աշխատանքները:

Ակումբները ճիգ չեն խնայեր հետաքրքրական եւ օգտաշատ ժամանց հայթայթելու: Այդ մասին կրնաք կարդալ Կոկանեան սրահի գործունէութիւնը ներկայացնող յօդուածը, էջ 29-ի վրայ:

Հազիւ նախորդ թիւը լոյս տեսած էր, երբ մեզի հասաւ տխուր լուրը հայկական դպրոցի մը փակուելուն, այս անգամ Ամմանի գաղութին մէջ: Արդէն թիւը կորսնցուցած ենք փակուող դպրոցներուն: Բայց ինչպէս միշտ, փոքրիկ լոյս մը կը շողայ եւ կը հասնի Լոս Անճելըսէն, հայերէնի դասաւանդութեան մասին (էջ 27):

Տակաւին տունն ենք, բայց արդէն ծանծրացած միօրինակութենէն եւ մանաւանդ նեղացած անորոշութենէն:

Ժամանակին լուրեր մտիկ կ'ընէինք կամ կը կարդայինք, յետոյ հաճոյքով կը քննարկէինք այդ լուրերը, միշտ ալ տրամաբանական բացատրութիւն մը գտնելով քաղաքական անցուդարձերուն համար:

Վերջերս սակայն տրամաբանական ոչ մէկ բացատրութիւն կրնանք գտնել նոյն դէպքին տարբեր, բազմազան եւ իրար հակասող լուրերուն մասին. հետեւանք այն եղած է, որ կորսնցուցած ենք մեր վստահութիւնը բոլոր կայաններուն եւ անոնցմէ սփռուող լուրերուն մասին: Մենք մեզ կը մխիթարենք ըսելով՝ կարեւորը առողջութիւնն է:

Այլ խօսքով՝ վերադարձած ենք այն ժամանակաշրջանին, երբ այսպէս րոպէաբար

տարածուող լուրեր չկային եւ մարդիկ կ'ապրէին իրենց առօրեայով տարուած: Որոշ չափով շատ աւելի հանգիստ գոյութիւն մը, երբ առանց հեռատեսիլի եւ մնացեալ սարքերուն, մարդիկ աւելի ժամանակ ունէին բնութիւնը վայելելու, իրենց միտքերը մաքուր պահելու եւ այլն:

Հիմա կարծես ստիպողաբար մենք ալ հին ժամանակներ կ'ապրինք եւ նոյնը կ'ընենք:

Որքա՞ն այսպէս պիտի ապրինք, յստակ չէ. այս անորոշութիւնը կը մտահոգէ եւ կը տառապեցնէ մեզ:

Այնպէս կ'երեւի, թէ «Տեղեկատու»ի այս թիւը նուիրուած է նոր հրատարակութիւններու, որովհետեւ գլխաւորաբար կ'անդրադառնայ Գահիրէի մէջ հրատարակուած երեք նոր գիրքերու, որոնք կը հարստացնեն Գահիրէ հրատարակուող գիրքերուն ցանկը: Անոնց կ'անդրադառնանք «Նոր հրատարակութիւններ» բաժնին մէջ:

Յունիսի վերջին շաբաթը պետութիւնը կարգ մը արտօնութիւններ շնորհեց: Եթէ մէկ կողմէ ուրախացանք եւ շունչ մը քաշեցինք, միւս կողմէ սակայն մտահոգութիւնը աւելցաւ, որովհետեւ առանց հիմնական զգուշութիւններուն, այս վարակը կրնայ կրկին մոլեգնիլ:

Լաւ է որ կարգ մը աշխատանքներ կը շարունակուին: Անոնցմէ մէկն ալ «Տեղեկատու»ն է, որ ճիգ չի խնայեր ինքզինք հետաքրքրական դարձնելու ընթերցողներուն համար:

Թիւը պատրաստ էր արդէն, երբ Պէյրութէն հասաւ պայթումին եւ անոր գործած հսկայ աւերին սարսափելի լուրը: Անգամ մը եւս սփիւռքահայութիւնը ցնցուեցաւ խորապէս, այս անգամ արդէն «վերջին կաթիլ» համարուող այս դէպքին առջեւ, որուն նախորդած դէպքերը, Սուրիոյ, մասնաւորապէս Հալէպի պատերազմէն մինչեւ Լիբանանի տնտեսական անկումն ու պսակաճեւ ժահիրին գործած աւերը, թեւաթափ ըրած էին մեզ:

Մեր հիմերը երերացին կարծես. մնացինք անբառ, անխօս, սպասելով ... ինչի՞:

Կը յուսանք եւ կը մաղթենք որ եկող օրե-

ՄԱՏԵԱՆԻ ՄԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Լուս Անճելլա բնակող Տատայեաններու ընտանիքը երկար տարիներէ ի վեր իր մօտ կը պահէ, որպէս անոր հովանաւորը, 15-րդ դարու Սաղմոսներու մատեանը, որ տարբեր ցամաքամասերէ ճամբորդելով հասած է մինչեւ իր այսօրուան բնակարանը:

Սաղմոսներու այս մատեանը սակայն, որ շատ լաւ վիճակի մէջ կը գտնուի եւ որուն արժաթեայ պանակը արուեստի գեղեցիկ գործ մըն է, վերջին ճամբորդութեան մը կը պատրաստուի:

Տատայեաններու մայրը՝ տիկին Հելեն Տատայեան-Բարնակեան, իր ընտանիքին հետ համահունչ, որոշած է մատեանը յանձնել հոն, ուր այսօր կը պահուին մեր մեծաթիւ եւ թանկարժէք մատեանները՝ Երեւանի Մաշտոցի անուան մատենադարանը:

Այս մատեանը ստեղծուած է Երուսաղէմի մէջ, 1471 թուականին եւ պահ դրուած է Չարսանճագ նահանգի Կոտարիճ գիւղին Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ:

Մատեանը, որ նշանաւոր դարձած է բժշկելու իր կարողութեամբ, ճանչուած է որպէս, «հրաշաքառ, հրաշագործ»:

Երբ գաղթականութիւնն ու ջարդը կը սկսին ճիշդ 105 տարիներ առաջ, շատ հայեր կը մտածեն ո՛չ միայն իրենց կեանքը փրկելու, այլ նաեւ սուրբ մատեաններ եւ եկեղեցական իրեր փրկելու մասին. այս երեւոյթին ամենապայծառ օրինակը Ճառնտիրին փրկութեան պատմութիւնն է:

Տատայեանները ապրած են Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մօտիկ Լուսատարիջ գիւղին մէջ. ընտանիքին մեծ-հայրը՝ Սարգիսն ու անոր հինգ

եղբայրները իրենց տուններէն հեռու եղած են եւ Սարգիսին կինը՝ Եղսան իր ուսերուն վերցուցած է ընտանիքին զաւակներն ու հարսերը փրկելու պարտականութիւնը եւ փոխանակ հրահանգուած ուղղութեամբ երթալու, կ'առաջնորդէ ընտանիքը դէպի Արեւելք, դէպի ռուսական հողերը, հասնելով մինչեւ Երեւան:

Երեւանի մէջ, ուր որպէս հիւանդապահուի կ'աշխատէր, Եղսան կը հանդիպի Չարսանճագի իրենց ծանօթներէն մէկուն, որ, իր անստոյգ ապագայէն խթանուած, Եղսային կը փոխանցէ Սաղմոսներու մատեանը, զոր փրկած էր Ս. Գէորգ եկեղեցիէն:

Երբ Եղսան Ֆրանսա, ապա ԱՄՆ կը գաղթէ, իր հետ կը տանի այս մատեանը:

2017 թուականին տիկին Տատայեան կու գայ Երեւան, ընտանիքին տասնեակ մը անդամներուն հետ, «Հրաշաքառ, հրաշագործ» մատեանը յանձնելու Ազգային Մատենադարանին, յատուկ ընդունելութեամբ մը, որուն ընթացքին շնորհակալութեան խօսք կ'արտասանեն Վահան Տէր Ղեւոնդեան, Մատենադարանի Միջազգային Ցարաբերութիւններու բաժնէն Վարդի Քէշիշեան, Depositorie department-էն Գէորգ Տէր Վարդանեան եւ ի վերջոյ նուիրատուն ինք՝ տիկին Հելեն Տատայեան-Բարնակեան, որ կ'ըսէ.

«Ես կարծես ձայն մը լսեցի այս Աւետարանէն, որ կ'ըսէր՝ “Ա՛լ կը բաւէ թափառիմ, երթամ ննջել զիմ Հայաստան, զիմ Երեւան”։ Եւ ահաւասիկ ձեզի կը նուիրենք մեր ընտանիքին այս սուրբ մասունքը»:

րը կարելի լուծումներով թեթեւցնեն մեր համայնական ցաւը եւ մղեն այդ լուծումներու իրագործումին:

Մինչ այդ կը մաղթենք, որ չաւելնայ թիւը զոհերուն: Համբերութիւն եւ տոկունութիւն լիբանանահայութեան:

ՀԲԸՄԻ կեդրոնական գրասենեակը (Նիւ Եորք) շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք փութացին իրենց նուիրատուութիւններով օգնել պէյրութահայ հա-

մայնքին, անցեալ շաբթուան՝ Օգոստոս 4-ի ահարկու պայթումէն ետք: «Միասնաբար կրցանք օգնութեան գումարը հասցնել երկու միլիոն տոլարի. Լիբանան սակայն մեծ կարիքի մէջ է, այնպէս որ կը խնդրենք ձեզմէ շարունակել նուիրատուութիւնները», զոր կարելի է կատարել հետեւեալ հասցեով.

donate.agbu.org/lebanonrelief

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ԳԱՀԻՐԷԻ ՀԲԸՄԻ ԱՂԱԹՕՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Գրադարանին եւ արխիւներուն մասին դասախօսութիւն մը նկարի առնուած էր, որ փեղի պիտի ունենար ներկայ փարուան Ապրիլի սկիզբը. սակայն պսակաձեւ ժահրի պարճառով կիրարկուած փնային կալանքը եւ բոլոր ձեռնարկներուն անորոշ թուականով յետաձգուիլը պարճառ դարձան, որ այս դասախօսութիւնը եւս յետաձգուի: Աղաթօն գրադարանը եգիպտահայութեան ծանօթացնելու նպատակով, այսփեղ կը ներկայացնենք այդ դասախօսութեան առաջին բաժինը, իսկ երկրորդ՝ արխիւներու մասը մեր յաջորդ թիւով կը խոստանանք ներկայացնել:

Երբ ինծի առաջարկուեցաւ այս աշխատանքը, բնաւ գաղափար չունէի անոր ծաւալին մասին եւ ինքզինքս մեծ անակնկալի առջեւ գտայ, երբ տեսայ ամբարուած գիրքերն ու արխիւը:

Ֆիզիքապէս ծանր եւ փոշոտ աշխատանք մըն էր. ամէն բան սնտուկներու մէջ էր, իսկ սնտուկները քանի տարիներ է ի վեր Միութեանս շէնքին երրորդ յարկին մէջ պահ դրուած էին:

Մեծ սէր, համբերութիւն եւ փոշիին դիմանալու կարողութիւն պէտք էր, այդ գործը գլուխ հանելու համար:

Ա. ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1911 թուականին, երբ Միութիւնս կը թեւակոխէր իր հիմնադրութեան հինգերորդ տարին, արդէն սկսած էր մտածել նաեւ հոգեկան սնունդի մասին, որովհետեւ եթէ մնացեալ ազգերուն համար ճիշդ է Աւետարանին խօսքը՝ «Մարդ ոչ միայն հացի կ'եսցէ, այլ եւ բանիւ», մեզի, հայերու համար ատիկա վերապրումի նշանաբանը եղած է վաղուց:

Գիրին եւ մշակոյթի դերին մասին ՀԲԸՄ-ի հիմնադիրներուն ունեցած խորունկ գիտակցութեան շնորհիւ, հակառակ բազմաթիւ տնտեսական դժուարութիւններուն, հիմը կը դրուի Կեդրոնական Գրադարանի մը, որուն որպէս գրադարանավար-ատենապետ պաշտօնական նամակով մը կը հրաւիրուի Կարապետ Շերիտեան Պէյը, Պողոս Նուպար Փաշայի իսկ փափաքով: Այդ նամակին մէջ կ'ըսուի նաեւ, թէ «կրկին հատորները

պիտի յատկացուին բնագաւառի կրթական հաստատութեանց՝ Ժողովիս որոշումով»:

Կեդրոնական Գրադարանին գաղափարը տարածելու համար, Միութիւնը կը հրատարակէ շրջաբերական մը 10 Մայիս 2011 թուականով, ուր ըսուած է.

«Հայկական Ընդհ. Միութեան բազմադիմի նպատակին մէջ գլխաւոր տեղ մը կը գրաւէ միտքի մշակութեան բաժինը: Այս ընկերութիւնը իր հմնարկութենէն ի վեր այդ ուղղութեամբ աշխատեցաւ, եւ ինչպէս արդէն իր վերջին տեղեկագրէն կ'երեւայ՝ այժմ իր գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձուցած է կրթական գործին»:

«Բայց այդ գործունէութեան մէջ պակաս մը կար, զոր Կեդր. Վարչ. Ժողովը վերջերս փափաքեցաւ լրացնել՝ հիմնելով իր Կեդրոնատեղւոյն մէջ «Կեդրոնական Գրադարան» մը»:

Այս կոչ-շրջաբերականը անպատասխան չէ մնացած անշուշտ, ինչպէս կ'երեւի ստացուած նամակներէն, որոնցմէ առաջինը կու գայ Մաղաքիա Արք. Օրմանեանէն.

«Ի պատասխանի Մայիս 10 թուակիր շրջաբերականին, զոր ինձ ալ յղել հաճեր էիք, կը փութամ իմ հեղինակութիւններէս տրամադրելի գտնուածներէն մի մի օրինակ յատկացնել նորահաստատ մատենադարանիդ» եւ կ'ուղարկէ 19 անուն գիրք, որոնցմէ քանի՞ն կը հասնի, յստակ չէ, որովհետեւ նամակին այդ բաժինը ունի կարմիրով եւ կապոյտով ընդգծուած անուններ, որոնք սակայն ոչինչ կ'ըսեն:

26 Դեկտեմբեր 1911 թուականին Լ. Օտապաշեան, գերաշնորհ Մուշեղ Սրբազանի յանձնարարութեամբ «Ամերիկահայ Տարեցոյց» ներէն կ'ուղարկէ, ուրը ապահովագրեալ ծրարներով, ինչպէս նաեւ երկու օրինակ Վիքթոր Հիւկոյի «Իննսուներեքը» գիրքէն, «Հայկ. Միութեան» (ինչպէս սովորութիւն էր կրճատուած կոչել Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը) Մատենադարանին համար:

ՀԲԸՄ-ի Բէմաքիճի մասնճիւղէն գնահատանքի գիր մը կը հասնի Յուլիս 20, 1911-ին, ուր կը կարդանք.

«... որուն համար (գրադարանին) մեր Բէմաքիճի մասնաճիւղը իր խնդակցութիւնը յայտնելով իր փանաքի դրամական կարողութեամբ օժանդակութիւնը կ'ընէ երկու անգլիական ոսկիով, որը գանձելի է Brown Brothers-էն ներփակ չէքով մը, թիւ 457»:

Շրջաբերականին մէջ յիշուած կէտը, որ կ'ըսէր «կրկին հատորները պիտի յատկացունք բնագաւառի կրթական հաստատութեանց՝ Ժողովիս որոշումով» իր արձագանգը կը գտնէ նոյնիսկ հեռաւոր Տիգրանակերտի (Տիարալէքի) մէջ, ուրկէ 26 Հոկտեմբեր 1911-ին նամակ մը կը հասնի, գիրքերու խնդրանքով:

Նամակներ ստացուած են նաեւ հեռաւոր Չմշկածագէն.

«Հալածանքի եւ տառապանքի օրերուն թողած տխուր ազդեցութենէն բնականաբար Չմշկածաքն ալ չպիտի կրնար զերծ մնալ, քանի որ անիկա եւս կ'ուզէր յուսահատ գոյութեան կռիւ մղել հայրենական բոլոր աւանդութեանց եւ իրաւանց տէրը մնալու: ...Բարեբախտաբար այս քանդիչ եւ կորստաբեր քաղաքականութենէ վերջ եւ հրէշային բռնակալներուն տեղ, ուրախ ենք ըսելու թէ այսօր առաջինին տեղ ազատութեան լոյսն է որ կը տարածէ իւր թելերը ...»:

Ղրկուած է նաեւ Չմշկածագի Ազգային Ուսումնասիրաց Ընկերութեան Ծրագիրը, որուն առաջին կէտը կ'ըսէ՝ «Ազգային գրադարան մը հիմնելու, լսարանի վերաբացման զարկ տալու, անխտիր կերպով ժողովուրդին մէջ ուսումնասիրութեան եռանդ ներշնչելու նպատակաւ Միու-

թիւնս կը փափաքի գործի սկսիլ եւ յարատեւութեամբ շարունակել»:

Յաճախ սակայն Կեդրոնական Գրադարանին ղրկուած ծրարները կա'մ տեղ չեն հասած, կա'մ անոնց Գահիրէ հասնիլը նամակատան կողմէ չէ ծանուցուած ՀԲԸՄ-ի կեդրոնին, որուն արդիւնքով նամակներ հասած են դժգոհելով, որ իրենց ղրկած բազմաթիւ գիրքերը ուշադրութեան արժանացած չեն: Նման նամակ մը հասած է Կ. Պոլսէն, ներածում-արտածումի Պաղտատեան ընկերութենէն:

Օտարալեզու գիրքերու 15 էջերէ բաղկացած ցուցակ մը կ'ըսէ, թէ այդ գիրքերը ՀԲԸՄիութեան Գրադարանին նուիրուած են Վսեմ. Արամ Պէյ Տ'Ապրոյի կողմէ, Մ[կրտիչ]. Անդրանիկեանի ձեռամբ:

Այս գիրքերը իրապէ'ս թանկարժէք են, որովհետեւ անոնց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հրատարակուած է 1900-էն առաջ եւ, ըստ այդ շրջանի սովորութեան, գրեթէ բոլորին ալ կազմը շքեղ է եւ կաշեպատ: Դժբախտաբար սակայն բոլորը չեն, որ կը պահեն իրենց սկզբնական շքեղութիւնը. գիրքերն ալ, մարդոց նման կ'ազդուին իրենց «ապրած» միջավայրէն եւ այդ միջավայրին պայմաններէն: Բայց Արամ Պէյ Տ'Ապրոյի նուիրաբերած այս հաւաքածոն կը մնայ իսկական հարստութիւն մը Եգիպտոսի վերակազմեալ եւ ՀԲԸՄի երախտաշատ հիմնադիրներէն Երուանդ Գ. Աղաթօնի անունով կոչուած գրադարանին համար:

1966 թուականի Սեպտեմբերին, Աղեքսանդրիայէն Ա. Յ. Կարինեան կը գրէ Կեդրոնական Յանձնաժողովին, որպէս Զ.Հ.Բ.Ը.ի դիւանապետը եւ կ'ըսէ, թէ Հէքիմեան Գրադարանի թիւով 1597 (հազար հինգ հարիւր իննսուն եւ եօթը) գիրքերը կը յանձնէ Ներսէս Պետրոսեանին, փոխան ընկալագրի:

Կը նշանակէ, թէ Աղեքսանդրիոյ Հէքիմեան գրադարանին գիրքերը եւս պատըսպարուած են Միութեանս գրադարանին մէջ, որ այդ թուականներուն դադրած էր «Կեդրոնական Գրադարան» կոչուելէ, յստակ չէ թէ ինչո՛ւ:

Իսկ 1974-ի Յունիսին, Եգիպտոսի Կեդր. Յանձնաժողովի գումարած նիս-

տին օրակարգին վրայ եղած է «Միութեան գրասենեակի գրադարաններուն գիրքերուն օգտագործման հարց»ը, որ «Որոշումներ»ու թիւ 5-ի Գ. կետով յանգած է եզրակացութեան մը՝ «Հայ հասարակութիւնը չհետաքրքրող ֆրանսերէն բժշկական եւ այլ մասնագիտական գիրքերը նուիրել տեղւոյս Ֆրանսական Մշակութային Կեդրոնին եւ կամ Գահիրէի Պետական Մատենադարանին»:

Այս առաջարկը աւելի կանուխ՝ 1973-ի Նոյեմբերին արդէն եղած է. Միութեանս Եգիպտոսի Կեդրոնական Յանձնաժողովի այդ օրերու ատենապետ Յովհաննէս Քէհեաեանի փափաքին համաձայն, Տիգրան Պապիկեան կը զբաղի Միութեան գրադարաններու գիրքերով եւ, ինչպէս ինք կ'ըսէ՝ «գիրքերուն տխուր ճակատագրով» եւ յետոյ կ'ընէ քանի մը առաջարկներ, որոնցմէ մէկն է «ընդհանուր զտում մը կատարել եւ անպէտ նկատուած գիրքերն ու դասագիրքերը ձեռքէ հանել որեւէ ձեւով»:

Այսօր Գահիրէի ՀԲԸՄի Կեդրոնական Գրադարանը վերակազմուած է. բժշկական եւ մասնագիտական այլ գիրքեր արդէն դասաւորուած են սնտուկներու մէջ, ազատ տեղ բանալով մնացեալ բազմաթիւ գիրքերուն համար, որոնց մեծամասնութիւնը հայերէն է, յաճախ՝ արժէքաւոր հատորներ:

Կը մաղթենք, որ գրադարանի վերակազմութիւնը խթան մը հանդիսանայ այս գրադարանին օգտագործումին համար:

Նկատի առնելով որ գրադարանը գրեթէ հարիւր տարի ետք կը վերակազմուի, գրեթէ անփոփոխ մնացած գիրքերու ճոխ հաւաքածոյով, ՀԲԸՄի Գահիրէի մասնաճիւղը յարմար նկատեց որ գրադարանը կոչուի իր հիմնադիր անդամներէն Երուանդ Գրիգոր Աղաթօնի անունով, նուիրեալ մը, որուն աննկուն կամքն ու անսպառ եռանդը քանի մը տասնամեակ շարունակ եղած են Միութեանս մղիչ ուժն ու զսպանակը: Այս երախտաւոր անձը իր նուիրումին համեմատ ո՛չ անուն նուաճած է, ո՛չ ալ հռչակ, բաներ, որոնց ինք ԵՐԲԵ՛Ք չէր ձգտեր. այսօր իր անունը կրկին կու գայ մեր շրթներուն եւ կը փրկուի

իր սիրած գրադարանին ճակտին վրայ:

Այս գրադարանը կը պարփակէ հայոց պատմութեան, մանաւանդ Արեւմտահայաստանի վերաբերեալ բաւական թիւով գիրքեր, որոնք օրէ օր կ'աւելնան, գրադարանիս եղած նուիրատուութիւններով:

Շատեր իրենց ամբողջ գրադարանը կը նուիրեն, ուրիշներ իրենց գիրքերուն մէկ մասը կը նուիրեն, իսկ գրադարանին մէջ պահուած կը մնան այնպիսի գիրքեր, որոնք կրնան հպարտութիւն պատճառել որեւէ երկրի միութենական գրադարանին:

Այսպիսի գիրքերու օրինակներ են

–Անգլիացի Սամուէլ Փէփիսի ութը հատորանոց օրագրութիւններուն երրորդ եւ ամբողջական հրատարակութիւնը (առաջին եւ երկրորդ հրատարակութիւնները ամբողջական չեն, որովհետեւ խմբագիրը դժուարութիւն ունեցած է կարդալու Փէփիսի ձեռագիր սղագրութիւնը): Սամուէլ Փէփիս միջազգային գրականութեան մէջ առաջին անձն է, որ օրագրութիւն պահած է եւ զայն գրական **ժանրի** վերածած. անոր հատորներուն մէջ կը պահուին թանկագին մանրամասնութիւններ Լոնտոն քաղաքին, իոն ապրող ժողովուրդին եւ անոր կենցաղին մասին եւ կը դառնան հարուստ շտեմարան մը Լոնտոնի 18-րդ դարու կեանքին մասին:

Այստեղ փակագիծերու մէջ ըսեմ, որ մեր գրականութեան մէջ դժբախտաբար օրագրութեան **ժանրը** զարգացած չէ. պահ մը մտածենք, թէ որքա՛ն բան պիտի շահէինք, եթէ մեր մեծ գրագէտները օրագրութիւն պահած ըլլային, ինչպէս Յակոբ Պարոնեան, Գրիգոր Զօհրապ, Դանիէլ Վարուժան, Յակոբ Օջական եւ այլ անուններ:

Անշուշտ մարդ կրնայ առարկել, թէ մեծ գրագէտներուն երկերը կարելի է իրենց օրագրութիւնները համարել, բայց օրագրութիւնը ունի այն առաւելութիւնը, որ կը գրուի առանց հրատարակութիւնը նպատակ ունենալու, եւ իոն կ'արձանագրուին կենցաղային մանրամասնութիւններ, որոնք այլապէս կրնան բնաւ չգրուիլ:

Գոցենք փակագիծը եւ շարունակենք թուել օտար լեզուով Աղաթօն գրադարա-

նին ունեցած հազուա-
գիտ հատորները:

1801-1926 թուականներուն
հրատարակուած *Revue
des deux mondes* հանդէ-
սին հաւաքածոն, կամ
բազմաթիւ այլ հաւաքա-
ծոներ, որոնց կաշեպատ
կողքերը միայն դիտելն ի-
սկ գեղարուեստական
հաճոյք կը պատճառէ:

Գալով հայերէն գիրքերուն, առանձին
պահարանի մէջ, ընդհանուր գիրքերէն
անջատ կը պահուին գրեթէ 200 հնատիպ
գիրքեր, որոնց ամենէն հինը կը կրէ 1749
թուականը:

Մամուլի բաժինը եւս կը պահէ բաւա-
կան հին հաւաքածոներ, ինչպէս «Մի-
ոն»ը, «Հայրենիք» ամսագիրը 1922-ին
սկսած, Հայաստանեան մամուլէն՝
«Պատմա-բանասիրական Հանդէս»ի
գրեթէ լրիւ հաւաքածոն եւ այլն:

ՀԲԸՄի պաշտօնաթերթին՝ «Միու-
թիւն»ի ԻԵ. տարուան (1936) Մարտ-Ապ-
րիլի թիւին մէջ (էջ 22) փոքրիկ յայտարա-
րութիւն մը կը ծանուցէ «Հ.Բ.Ը.Միութեան
“Մատենաշար”»ին ծնունդը եւ կոչ կ'ուղ-
ղէ մտաւորական բարեկամներու, որ
իրենց աշխատակցութիւնը բերեն:

Առաջին հրատարակութիւնները
(որոնց մեծամասնութիւնը այսօր կը
գտնուի գրադարանին մէջ) 32-48 էջերու
սահմանին գրքոյկներ են, պարզ լեզուով
գրուած եւ այդ ժամանակի կարելոր նիւ-
թերուն առնչուող, ինչպէս «Տարրական
առողջապահութիւնը անձին եւ ընտանի-
քին համար», «Թոքախտին դէմ ինչպէ՞ս
պայքարելու է», «Բարեկրթութիւնը պատ-
կերն է մարդուն բարոյականին եւ նկա-
րագրին», «Գործի մէջ յա-
ջողելու պայմանները», «-
Տարերք քաղաքացիա-
կան կրթութեան եւ հան-
րային գործունէութեան»,
«Իրաւագիտական սկզ-
բունքներ եւ օրէնքներու
իմաստն ու արժէքը», «Ու-
ղեցոյց հայ երիտասար-
դին համար»: Իսկ մատե-

նաշարին առաջին հրա-
տարակութիւնը եղած է
«Հրաշագործ Միու-
թիւն»ը, Հրանդ Հրահա-
նի հեղինակութեամբ:

Այստեղ անպայման
պէտք է նշել, որ Միու-
թիւնը իր սեփական
տպարանը ունեցած է
Գահիրէի մէջ, թէեւ մին-

չէի հիմա այդ մասին մանրամասնութիւն-
ներ տակաւին չկրցանք գտնել. յոյս ու-
նինք, որ արխիւները կրնան բացայայտել
այդ մանրամասնութիւնները:

Այս գրադարանը, սկիզբէն իսկ կազմուած
է անհատներու հաւաքածոներուն եւ
նուիրատուութիւններուն վրայ. այսօր եւս
գլխաւոր բաժիններ կը կազմեն Տիգրան
Գէորգեանի գիրքերու հաւաքածոն, որ
առանձին դասաւորուած է եւ որուն պա-
տասխանատուն օրիորդ Սիլվա Ղազէլ-
եանն է, Յովհաննէս Տէր Պետրոսեանի
ամբողջ գրադարանը, Պերճ Թէրզեանի
հաւաքածոն, որ օրէ օր կ'աւելնայ. այլ
անձեր եւս մեծ ուրախութեամբ կը նուիր-
են իրենց գիրքերը, վստահ ըլլալով որ
ոչ միայն ապահով ձեռքերու կը յանձնեն,
այլ նաեւ ունենալով այն մխիթարութիւնը,
թէ մարդիկ պիտի ուզեն գալ, տեսնել եւ
օգտուիլ այդ գիրքերէն:

Թերեւս ձեզմէ շատերուն ծանօթ է, որ
տարիներ առաջ Միութիւնս եգիպտահայ
երեք թերթերուն՝ «Արեւ»ի, «Ջահակիր»ի
եւ «Յուսաբեր»ի ամբողջական հաւաքա-
ծոները *միքրօ-ֆիլմ* վերածած է եւ այ-
սօր անոնք, որոնք կ'ուզեն կարդալ մա-
նաւանդ այդ թերթերուն հին թիւերը,
կրնան ընել ատիկա գրադարանի յարկէն
ներս: Իսկ «Արեւ» եւ «Ջահակիր» թերթե-
րը ունին նաեւ իրենց թո-
ւայնացուած օրինակնե-
րը, առաջինը՝ սկիզբէն,
1915-էն մինչեւ 2000 թո-
ւականի թիւերը, երկրոր-
դին՝ Նոր Շրջանի (1963)
թիւերը:

Մ. Երամեան

ՀԱՐԻԻՐ ՀԱՏՈՐ

Վերջերս Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չագըր հիմնադրամը հրատարակեց իր հարիւրերորդ գիրքը, արաբերէն վէպ մը՝ «Փաշան» խորագրով:

Պէտք է յիշեցնել, որ այս հրատարակութիւնները լոյսին եկած են շնորհիւ բարերարուհի Սաթենիկ Չագըրի նուիրատուութեամբ իրականացած մշակութային հիմնադրամին, որ իր անունը կը կրէ անշուշտ:

1995 թուականին լոյս տեսած է այս հիմնադրամին առաջին հրատարակութիւնը՝ արաբերէն լեզուով «Հայերը Եգիպտոսի մէջ» աշխատասիրութիւնը, հեղինակութեամբ դոկտ. Մոհամէտ Րիֆ'աթ Էլ Իմամի, որմէ ետք՝ 1996-ին է, որ սկիզբ առած է հրատարակութիւններու այս շարքը, եւ անոր առաջին հատոր որպէս նկատի առնուած է «Հայերը Եգիպտոսի մէջ» հատորը:

Թէեւ ընդհանուր ուղղութիւնը կ'երթայ ուսումնասիրականին, սակայն հիմնադրամին շնորհիւ լոյս տեսած են ոչ միայն երաժշտական եւ նկարչական բազմաթիւ հատորներ, այլ նաեւ գեղարուեստական գրականութեան հատորներ, որոնք այս կամ այն ձեւով անմիջական առնչութիւն ունին հայ մշակոյթին հետ, կամ կը ներկայացնեն եգիպտահայ գաղութին կեանքը:

Դոկտ. Վարուժան Գազանճեանի թարգմանութեամբ արաբերէն ծաղկաքաղ մը դարերու հայ բանաստեղծութեան (1997), Մարի Շաքկարի ռուսերէն արձակին արաբերէն թարգմանութիւնը՝ «Երկու Աշխարհներու Միջեւ», հայ մանրանկարչութեան նուիրուած երկու հատորներ, Մաշտոցի անուան Մատենադարանի (Երեւան) գիտաշխատող Աստղիկ Գէորգեանի հեղինակութեամբ, Հրանդ

Քէշիշեանի աշխատասիրութեամբ նկարչական հատորներ, Հայկ Աւագեանի վերծանումով եղած երաժշտական բազմաթիւ հատորներ եւ այլն:

Անշուշտ մեծ տեղ կը գրաւեն Ցեղասպանութեան առնչուող հրատարակութիւնները:

Իրապէ՛ս կոթողային աշխատանք այս հրատարակչականը, որ քառորդ դարէ ի վեր անխախտ հաւատքով լոյսին կը բերէ հայ մշակոյթին եւ հայ ժողովուրդի պայքարին նուիրուած հատորներ:

2012 թուականին լոյս տեսած «Գահիրեի ՀԲԸՄ-ի Սաթենիկ Չագըր հիմնադրամի հրատարակչական գործունէութիւնը» (հեղինակ՝ Պերճ Թէրզեան) գրքոյկին մէջ հրատարակուած գիրքերուն թիւը 74 է: Այսօր, ութ տարի ետք այդ թիւը հասած է հարիւրի, այսինքն տարին միջին հաշուով երեք գիրքի հրատարակութիւն իրագործուած է:

Պէտք է յիշեցնել նաեւ, որ հրատարակչութիւն պիտակին տակ կ'ամփոփուին ոչ միայն տպագիր գիրքեր եւ մամուլ, այլ նաեւ մամուլի թուանշային հաւաքածոներ:

Այս ցանկէն դուրս, բայց նոյն հիմնադրամով հրատարակուած է շարք մը՝ «Հայկական հարցը արաբական մամուլին մէջ 1876-1923» խորագրով եւ բաղկացած տասներկու հատորներէ, որոնց վերջինը վերջերս միայն լոյս տեսաւ, շարքը ամբողջացնելով:

Ամբողջական պատկերը տալու համար, այստեղ կը ներկայացնենք լրիւ ցանկը Սաթենիկ Չագըր հիմնադրամի հրատարակութիւններուն, հեղինակներուն անունով եւ հրատարակութեան թուականով:

**ԳԱՅԻՐԵԻ ՀԱՐԱՆԻ ՍԱԹԵՆԻԿ Ժ. ԶԱԳԸՐ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
1995–2020**

Թի	Թույլատ	ԳԻՐԶԻ ԱՆՈՒՆ Հեղինակ - Պատրաստող - Խմբագրող	ԼԵԶՈՒ
1	1995	الأرمن في مصر في القرن التاسع عشر Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Խամ	Արաբերեն
2	1997	ERVAND DEMIRDJIAN ARMENO - EGYPTIAN PAINTER مصور أرمني - مصري Հրանդ Զեչիշեան	Անգլերեն Արաբերեն
3		مختارات من الشعر الأرمني عبر العصور Վարուժան Գազանճեան	Արաբերեն
4	1998	FESTIVAL OF ARMENIAN ARTS AND CULTURE IN EGYPT - ALBUM مهرجان الثقافة والفنون الأرمنية في مصر - كتالوج	Անգլերեն Արաբերեն
5		الكسندر صاروخان - نبذة عن حياته وفنه وأعماله Հրանդ Զեչիշեան	Արաբերեն
6		ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐ, ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ 9-19 ԴԴ. Աստղիկ Գեորգեան	Հայերեն
7	1999	ՏԻԳՐԱՆ ԶՈՒՅԱԾԵԱՆ - Հայր Մեր եւ Սուրբ Սուրբ Հայկ Աւագեան	Հայերեն
8 9 10-34	2000	ՏԻԳՐԱՆ ԶՈՒՅԱԾԵԱՆ - «Արշակ Բ.» օփերա ա- երգի եւ դաշնակի համար բ- նուագադրութիւն գ- նուագախումբի նուագարաններ Հայկ Աւագեան	Հայերեն
35		ՏԻԳՐԱՆ ԶՈՒՅԱԾԵԱՆ - ԱԼԷ Մարիա Հայկ Աւագեան	
36		ՏԻԳՐԱՆ ԶՈՒՅԱԾԵԱՆ - Կալոթ եւ Զորս Ֆիլմ Հայկ Աւագեան	
37		ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼԵԱՆ - Դաշնակի Ստեղծագործութիւններ Հայկ Աւագեան	
38		ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿԱՐԱ - ՄՈՒՐԶԱ - Դաշնակի Ստեղծագործութիւններ Հայկ Աւագեան	
39		ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆ - «Գուշակուհին» Ժառաձեռն Դաշնակի Համար Հայկ Աւագեան	

40		ԱՐՔԱՏԻ ԶՈՒԿԷԼ - Էջեր Ալպոմեն եւ Հայկական Պար Հայկ Աւագեան	
41	2001	ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՍՍԱՅՆՔԸ Տիգրան Գեորգեան	Հայերեն
42		ՍԱՐԵԱՆԸ ԵՒ ԵԳԻՊՏՈՍԸ- SARIAN & EGYPT Շահեն Խաչատրեան	Հայերեն- Անգլերեն
43		SARIAN & EGYPT ساريان ومصر Շահեն Խաչատրեան	Անգլերեն- Արաբերեն
44	2002	طائفة الأرمن الكاثوليك في مصر Տիգրան Գեորգեան	Արաբերեն
45		القضية الأرمنية في الدولة العثمانية Մոհամեդ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
46	2003	ԿՐՕՆՔԻ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՄԱՍԻՆ Տիգրան Գեորգեան	Հայերեն
47		الأرمن في مصر (١٨٩٦ – ١٩٦١) Մոհամեդ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
48		ՀԱՅ ԳԱՂԹԱՇԽԱՐՀԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ - (Միջնադարից Մինչեւ 1920) հատոր Ա. Վարդգես Միքայելեան	Հայերեն
49	2004	ALBUM OF SELECTED RECORDINGS OF ARAM KHACHATURIAN'S WORKS Հայկ Աւագեան	Անգլերեն
50	2005	ՀԱՅ ՄԱՍՈՒԼԸ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ Սուրեն Պայրամեան	Հայերեն
51		HISTORIC TEXTS ABOUT THE ARMENIAN CAUSE Մոհամեդ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Անգլերեն
52		Թ. - ԺԷ Դարերու Անանուն Հայ Մանրանկարիչներ Մատենագիտութիւն IX - XVII դդ. Աստղիկ Գեորգեան	Հայերեն
53		Ստեղծագործութիւններ դաշնակի համար Հայկ Աւագեան	Հայերեն
54		Մեներգներ եւ խմբերգներ դաշնակի նուագակցութեամբ Հայկ Աւագեան	
55		Ստեղծագործութիւններ նուագախումբի համար Հայկ Աւագեան	
56		Ստեղծագործութիւններ փողային նուագախումբի համար Հայկ Աւագեան	
57		Յաւերժ շարժում, դաշնակի եւ նուագախումբի համար Հայկ Աւագեան	
		ԳՈՐԾԻԿ ԴԱՉԱՐՈՍԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ 10 ՀԱՏՈՐ	Հայերեն
58		Ստեղծագործութիւններ դաշնակի համար Հայկ Աւագեան	

59		Ստեղծագործություններ ջութակի եւ դաշնակի համար Հայկ Աւագեան	
60		Ստեղծագործություններ թաւջութակի եւ դաշնակի համար Հայկ Աւագեան	
61		Ստեղծագործություններ սրինգի եւ դաշնակի համար Հայկ Աւագեան	
62		Ստեղծագործություններ երգեչոնի համար Հայկ Աւագեան	
63		Ստեղծագործություններ լարային քառանուագի համար Հայկ Աւագեան	
64		Հայկական ծիսերգութիւն, դաշնակի, ջութակի եւ թաւջութակի համար Հայկ Աւագեան	
65		Ռոմանս, Կարօտի երգ, դաշնակի, սրինգի, եւ ջութի համար Հայկ Աւագեան	
66	2005	Ութ փոփոխակ Կոմիտաս Վարդապետի ժողովրդական եղանակի վրայ, սրինգի, 2 ջութակի, ջութի եւ թաւջութակի համար Հայկ Աւագեան	Հայերէն
67		Պատարագ, Նախաբան, օպուայի, 2 ջութակի, ջութի եւ թաւջութակի համար Հայկ Աւագեան	
68	2006	SIMON SHAHRIKIAN شهریکیان سیمون Հրանդ Զէշիշեան	Անգլերէն Արաբերէն
69	2007	ՀԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԺԵ-ԺԹ ԴԱՐԵՐ Ա. Ա. Խարատեան - Մ.Յ. Մխիթարեան - Լ.Մ. Գեորգեան	Հայերէն
70		صحافة الأرمن في مصر Րամի Աթա Սըտտիգ	Արաբերէն
71		ARMENIAN EGYPTIAN HISTORICAL & CULTURAL TIES Վլատիմիր Բարխուդարեան - ՍԵՆ Արեւշատեան - Նիքոլայ Յովհաննիսեան Յասմինկ Ստեփանեան -Նայիրի Համբիկեան -Վարուժան Գազանճեան- Ռուբեն Կարապետեան	Անգլերէն
72		ՀՀ-ի ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱԽՈՐ ԱՊՐԻԼ 24-ի ՊԱՏԳԱՍԸ Հրանուշ Յակոբեան	Հայերէն

73	2008	ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ (Համառոտ ակնարկ) Լիլիթ Յովաննիսյան	Հայերեն
74	2009	العلاقات العربية الأرمنية – الماضي والحاضر Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
75		ԻՆՉՊԷՍ ՏՕՆՈՒԵՑԱԲ ՀԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻ 200-ԱՄԵԱԿԸ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ Պերճ Թերզեան	Հայերեն
76	2011	الكتابات التاريخية العربية عن الإبادة الأرمنية Նիքոլայ Յովհաննիսյան	Արաբերեն
77	2012	موجز تاريخ الشعب الأرمني Ճորճ Պուռտույան	Արաբերեն
78		ՀԻՆԳՅԱՐԻՐԱՄԵԱԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ Ռէյմոն (Յարուբին) Գեորգեան	Հայերեն
79		ԳԱՀԻՐԷԻ ՀԲԸՄ-Ի ՍԱԹԵՆԻԿ ՉԱԳԸՐ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌԹԻՒՆԸ Պերճ Թերզեան	Հայերեն
80		Let's play the piano Հրանդ Զէշիշեան	Անգլերեն
81		Revolutionary Sonata Հրանդ Զէշիշեան	Անգլերեն
82	2014	ՍՊԻՏԱԿԻ ԵՐԿՐԱԾ ԱՐԺԸ, ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀԲԸՄ-ը ԵՒ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԸ Պերճ Թերզեան - Արաքսի Տօվլեթեան	Հայերեն
83	2015	ՄԵԾ ԵՂԵՈՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Անժիկ Յակոբեան-Կանիմեան	Հայերեն
84		مشروع أرمنيا والأرمن في الصحافة العربية المرحلة الأولى : التدويل والإصلاحات ١٨٧٦ - ١٨٩٣ Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
85	2015	موجز تاريخ الشعب الأرمني جورج بورتوطيان	Արաբերեն

86	2016	إبادة الأرمن Ռէյմոն Գեորգեան	Արաբերեն
87	2016	Տիգրան Պապիկեան Պերճ Թէրզեան	Հայերեն
88	2017	Ստեղծագործ Հայեր	Հայերեն
89	2017	مشروع أرمنيا والأرمن في الصحافة العربية المرحلة الثالثة : تركيا الفتاه ١٨٩٧ - ١٩٠٨ Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
90-91	2018	مشروع أرمنيا والأرمن في الصحافة العربية المرحلة الثانية : المذابح الحميدية ١٨٩٦-١٨٩٤ (أربعة أجزاء) Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
92	2018	مشروع أرمنيا والأرمن في الصحافة العربية المرحلة السادسة : الإبادة الكبرى ١٩١٥ - ١٩١٨ Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
93	2018	بين عالمين Մարի Շազար	Արաբերեն
94-95	2019	مشروع أرمنيا والأرمن في الصحافة العربية المرحلة الخامسة : مشروع الإصلاحات (جزئين) Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
96	2019	صاروخان : البدايات المجهولة Ապտ Ալլա Էլ Սաուի	Արաբերեն
97	2019	Պոլսոյ 1860-ի Եւ Գահիրէի 1906-ի Բարեգործականներուն Ծնունդը Եւ Պատմութիւնը Ե. Գ. Աղաթօս	Հայերեն
98-99	2020	مشروع أرمنيا والأرمن في الصحافة العربية المرحلة الرابعة: مذابح أضنة (جزئين) Մոհամետ Ռիֆաաթ Էլ Իմամ	Արաբերեն
100	2020	رواية الباشا سمير زكي	Արաբերեն

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓԻԻՌ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Ա. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ»

«Մտորումներ Քսան Տարուան Հեռառություններ»

ՀԲԸՄ-ի Եգիպտոսի Շրջանակային Ցանձնաժողովին եւ Գահիրէի մասնաճիւղին պատուոյ պատենապետ, Եգիպտոսի մշակութային Պերճ Թէրզեանի հեղինակութեամբ վերջերս լոյս տեսած այս գիրքը աւելի կանուխ պէտք էր հրատարակուէր, ինչպէս յիշուած է առաջին էջին վրայ.

«Ներկայ հրատարակութիւնը ծրագրուած էր լոյս ընծայել 2019-ի վերջին քառորդին, սակայն հեղինակին հիւանդութեան եւ այլ թէքնիք պատճառներով, հրատարակութիւնը կարելի եղաւ միայն 2020-ի առաջին քառորդին»:

Գիրքը քսան տարուան հեռառություններէ մը կ'անդրադառնայ Հայաստան-Սփիւռք Ա. համա-ժողովին բաւական լայնածաւալ կերպով եւ մէկ կողքի փակ կը խմբէ այն բոլոր իրողութիւնները, մանրամասնութիւններն ու չիրականացած ակնկալութիւնները, որոնք կ'առնչուին մասնա-տարաբար այս համաժողովին:

Գիրքին մասին իրենց արտայայտութիւնը ունեցած են երկու կարեւոր մշակութայիններ, մէկը Սփիւռքէն՝ Երուանդ Ազատեան՝ «Պայքար»ի պատասխանատու խմբագիր եւ երկրորդը Հայաստանէն՝ պատմութեան փրոֆէսոր Սուրէն Սարգսեան, որոնց գրությունները կը ներկայացնենք այսպէս ամբողջութեամբ:

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ՍՓԻԻՌ-ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ

Երուանդ Ազատեան, Տիբրոյթ

Սփիւռք-Հայրենիք յարաբերութիւններու տարազումը ամէնէն լուրջ եւ կիզակէտային խնդիրներէն մէկը հանդիսացած է, յատկապէս առաջին հանրապետութեան շրջանին եւ անկէ ի վեր: Այդ բնութագրումին մէջ յաճախ գործածուած են եզրեր, երբեմն առանց վերլուծելու այդ եզրերուն խորքը: Օրինակ՝ թէ սփիւռք-հայրենիք յարաբերութիւնները բարդ են, կամ՝ սփիւռքը բազմաշերտ է: Սակայն, քիչ անգամ կը հանդիպինք այդ բարդութեան պատճառներուն: Նոյնը նաեւ բազմաշերտութեան մասին. որո՞նք են շերտերը կամ բաղադրամասերը այդ բազմաշերտութեան: Որոշ առիթներով ունեցած ենք մասնակի բացատրութիւններ ու վերլուծական փորձեր, բայց քիչ անգամ՝ համապարփակ մօտեցում, առանց գունազարդելու երեւոյթներն ու անոնց ետին կանգնող, անոնց կեանք ու կենդանութիւն պարզեւող գործօնները:

Հայրենիքի վերջին անկախութենէն ի վեր վեց հաւաքներ կազմակերպուած են, սփիւռքի եւ հայրենիքի ներկայացուցիչ-

ներու մասնակցութեամբ, սեւեռելու այն տուեալները, որոնք կը համադրեն եւ կը համալրեն սփիւռքն ու հայրենիքը:

Այդ վեց համաժողովներու մասնակիցները, վերադառնալէ ետք իրենց բնակավայրերը, յաճախ թերացած են իրենց հետ տանելու համաժողովներու տուեալները, անպատասխան մնացած հարցերը, շարունակելու համար փնտռտուքը կամ հետազօտութիւնը այդ անպատասխան մնացած հարցերուն:

Եգիպտոսի մշակութային եւ աննկուն ազգային գործիչ Պերճ Թէրզեան այն սակաւաթիւ անձերէն մէկն է, որ իր հետ տարած է այդ հարցերը, խորունկ կերպով մտածած է անոնց մասին եւ տալիս պատասխան է այն ամէն խնդրի համար, որ մնացած է անլոյծ կամ անլուծելի:

«Հայաստան-սփիւռք համահայկական Ա. համաժողով- մտորումներ քսանամեայ հեռառություններէն» 99 էջնոց գրքոյկը համադրումն է այդ հարցերուն:

Այս փոքր հատորը կարելի է նկատել համապարփակ պատմութիւնը սփիւռք-

հայրենիք յարաբերութեանց: Վստահաբար Հայաստանի արխիւներուն մէջ գոյութիւն ունին վեց համաժողովներու տուեալներն ու զեկոյցները. սակայն, նկատի ունենալով որ ամէն համաժողով կազմակերպուած է տարբեր պաշտօնական անձերու կամ յանձնախումբերու կողմէ, կասկածելի է որ այդ պաշտօնեաներէն անձ մը կամ յանձնախումբ մը ամբողջութեամբ տիրապետած ըլլայ բոլոր նիւթերուն, յանգած ըլլայ որոշ խոհական եզրակացութեանց: ճիշդ այդ աշխատանքն է որ կատարած է Թէրզեան, լիովին իւրացուցած ըլլալով այդ հաւաքներուն տուեալները, վեր առնելով նաեւ առկա ի հարցականները նրբամիտ մօտեցումներով, առանց դիւրազգածութիւններ վիրաւորած ըլլալու յայտնի ճիգով մը:

Այս փոքր հատորին լուրջ «Բովանդակութիւնը» արդէն կը պարփակէ ամէն ինչ. նախ տրուած է սփիւռք-հայրենիք Ա. Համաժողովին բովանդակութիւնը: Ապա տրուած են Ա. Համաժողովին ներկայացուած եզրակարար պատուիրակութեան առաջարկները. արդէն այդ առաջարկներուն մէջ պետականավայել մտածողութեամբ առաջարկուած է կառոյց մը: Կառոյցը կը նպատակադրէ ստեղծել կեդրոնական վարչութիւն մը, համապատասխան գրասենեակով: Տեսակ մը օրէնսդիր եւ գործադիր իրաւասութիւններով. ու նոյնպէս կ'առաջադրէ այդ կառոյցին մանրապատկերով համապատասխան կազմեր իւրաքանչիւր երկրի մէջ: «Նպատակը՝ հիմնականին մէջ հաւաքագրել իւրաքանչիւր գաղութէ մասնագիտական ներոյժը կազմող տարրերը եւ ստեղծել անոնց հասնելու ամենէն արագ ձեւը» կ'ըսէ առաջարկը:

Այդ կառոյցին միւս ու ոսկոր տուող, զայն իմաստաւորող առաջադրութիւնը, անոր գործունէութեան բնութագրումն է, աւելին, անոր ճանապարհային քարտէսը: Այդ կառոյցին իբրեւ գործունէութիւն կ'առաջարկուի իրագործել հետեւեալ անհրաժեշտ ծրագիրները - դասագիրքերու պատրաստութիւն, սփիւռքի վարժարաններուն համար դաստիարակել ուսուցիչ-

ներ Հայաստանի ԲՈՒՀ-երուն (Բարձրագոյն Ուսումնական Հաստատութիւն) մէջ, դասաւանդութիւններ կատարել հեռասփռումներով, հայրենիք հրաւիրել սփիւռքահայ ուսանողներ, որոնք պատրաստուելէ ետք ենթադրուած են դառնալ հայեցիութեան առաքեալներ, մշակութային կապեր՝ փոխ այցելութիւններով, մարզական եւ ճամբարային ծրագիրներ, տեղեկատուական փոխանցումներ եւ քարոզչութիւն եւ ապա՝ տնտեսական կապեր: Խօսքը մասնաւորելով եզրակարարին՝ կ'առաջարկուի կազմել յատուկ մարմին մը, քաջալերելու համար ներդրումները:

Հատորը ապա կ'անդրադառնայ անոր խորքային բնոյթին. կերպով մը ուրուագիծը սփիւռք-հայրենիք համագործակցութեան մեքենային:

Այսքան կառուցողական, գործնական եւ ապագային նայող առաջարկներէն եւ ծրագիրներէն վերջ, հատորը կ'անդրադառնայ նաեւ մեր ժամանակի ամենէն եղերական մէկ դէպքին՝ «Գեղեցիկ երազներու խորտակում» վերնագրին տակ. ատիկա Հայաստանի խորհրդարանին մէջ Հոկտեմբեր 27-ի սպանդն էր, որ գլխատեց երկրի քաղաքական աւագանին:

«Հայաստան-սփիւռք հարիւրամեայ յարաբերութիւններու հոլովոյթը (1918-2018)» տրուած է դասագրքային ճշգրտութեամբ, այդ յարաբերութեանց լաբիրինթոսին մէջէն գտնելով ու զտելով պատմական տարողութեամբ դէպքերը՝ Բ. Աշխարհամարտը, հայրենադարձը եւ այլն, եւ ընթացքին գնահատական տալով այդ դէպքերու պատմական կշիռին:

Գիրքի բովանդակութեան ցանկին նայելով նշմարելի են յաւելուածական նիւթեր, օրինակ Արամ Ա. Կաթողիկոսի ելոյթը եւ ֆրանսահայ ազգային գործիչ Պետրոս Թերզեանի զեկոյցը. առաջին հերթին հարցական կը մնայ թէ որքանով յարիր են այդ նիւթերը հատորի էութեան: Սակայն անոնց ընթերցումը կու գայ պարզելու, թէ այդ ելոյթները էապէս առնչուած են հատորի նիւթերուն, անոր թելադրական առաջադրանքներուն:

Ամէն մասնակցող սփիւռք-հայրենիք

համաժողովներուն, ընդհանրապէս անդրադարձած է անոնց որոշ տեսանկիւնէ:

Սակաւ չէ նաեւ թիւը այն լրագրողներուն ու գործիչներուն, որոնք «թուրիստական» վերագրումներ կատարած են այդ համաժողովներու հասցէին: Պերճ Թէրզեան պատասխանատուութեամբ եւ լրջութեամբ մօտեցած է այդ համաժողովներուն եւ մանաւանդ՝ այնտեղ քննարկուած կենսական խնդիրներուն, եւ այս հատորին մէջ տեղաւորած է ոչ միայն ուրուագիծերը քննուած հարցերուն, այլ նաեւ անոնց խոր էութիւնը: Առանց ծափահարելու մատնանշուած են դրական ներդրումները եւ առանց վիրաւորանքի նշուած են վրիպումները:

Ընթերցողը ոչ միայն կը տեղեկացուի համաժողովներու նիւթերուն եւ մթնոլորտին, այլ մասնակից կը դառնայ լուծելի խնդիրներու քննարկումին:

Ի մի բան, այս փոքր հատորը առձեռն ուղեցոյց մըն է վերջին հարիւրամեակի իրադարձութիւններուն եւ յստակ ու մեկին պարզուած պատմութիւնը այդ շրջանին:

Այս հատորի ընթերցումէն ու վերլուծումէն ետք, ոեւէ ազգային հմտօրէն կրնայ պատրաստ ըլլալ մասնակցելու յաջորդ համաժողովին եւ ընծայել իր սեփական մտածողութիւնը, իր հայեցիութեան տուրքը:

«Պայքար»

ՊԵՐՃ ԹԵՐԶԵԱՆ.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓԻԻՌՔ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Ա. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ.

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ՔՍԱՆԱՄԵԱՅ ՀԵՌԱԽՈՐՈՒԹԵՆԷ»

Սուրէն Թ. Սարգսեան, Երեւան

Տարիների ընթացքում հզօրացած Սփիւռքի եւ 1991-ից իրական անկախութիւն ձեռք բերած Հայրենիքի փոխարաբերութիւնների հիմնախնդիրներն են քննարկւում եւ լուսաբանուում եգիպտահայ անխոնջ մտաւորականի հեղինակած սոյն հատորում: Նախկինում էլ են առիթներ եղել Պերճ Թէրզեանի աշխատութիւնների մասին գրել եւ ամէն անգամ ինձ հաճելիօրէն զարմացրել են նրա սկզբունքայնութիւնը, փաստերի ճիշդ եւ բարեխիղճ օգտագործումը եւ առաջադրուած հիմնախնդրի սպառնիչ մեկնութիւնը:

Տասնհինգ ենթաբաժիններից բաղկացած 99 էջանոց այս աշխատութիւնը կատարուած իրողութիւնների եւ հեղինակի դրանց շուրջ արած դատողութիւնների տրամաբանական համակցութիւնն է: Շատ լաւ գիտակցելով, որ մերօրեայ իրադարձութիւններն էլ պատմութիւն են եւ կարելոր, հեղինակն անդրադարձ է կատարել Հայաստան-Սփիւռք համահայկական առաջին համաժողովին (տեղի է ունեցել 1999 թ. Սեպտեմբերի 22-23-ին, Երեւանում) եւ ցաւով արձանագրել, որ «այն արդէն գրեթէ մոռցւած է» եւ արդիւնքն «այն պիտի ըլլայ, որ

գալիք երիտասարդ սերունդը բոլորովին անգիտակ պիտի ըլլայ անցեալի պատմութեան» (էջ 8):

Հեղինակը միանգամայն տեղին եւ անթաքոյց հպարտութեամբ է ներկայացնում համաժողովում «Եգիպտահայ գաղութի առաջարկները», որոնք «կը ցոլացնեն քսան տարի առաջ գոյութիւն ունեցող եգիպտահայ հաւաքական մտածողութիւնը» (էջ 9): Հայրենիք-Սփիւռք համագործակցութեան կարելորութիւնը խորապէս գիտակցող հեղինակը համոզուած շեշտում է, որ մինչ օրս տեղի ունեցած վեց համաժողովները «իրարու քով» են բերում հայ ժողովրդի բոլոր ներկայացուցիչներին՝ սկսած Հայաստանից ու Արցախից եւ հասնելով Սփիւռքի աշխարհատարած բոլոր հայկական գաղթօջախները (1-ին համաժողովին մասնակցում էին 50 երկրներից ժամանած 1200 ներկայացուցիչներ): Ընդունուում է հռչակագիր, որում սահմանուած էին Հայաստան-Սփիւռք համագործակցութեան սկզբունքները, ազգային խնդիրները եւ դրանց լուծման ուղիները:

Պերճ Թէրզեանն իրաւացիօրէն նշում է, որ ընդհանուր առմամբ տեղի ունեցած վեց համաժողովներն իրար լրացնող մի ամբող-

ջութիւն են, սակայն առաջինից յետոյ Հայաստանում չափից ավելի շատ էին անօրինականութիւնները եւ անուանում է այն «սակաւապետերու (օլիկարքներու) շրջան»:

Հեղինակը վերյիշում է, թէ գաղթօջախներն ինչպիսի ոգեւորութեամբ ու խանդավառութեամբ ընդառաջեցին առաջին համաժողովի հրաւերին, հաւատալով, որ այն ավելի կը ջերմացնի Հայրենիք-Սփիւռք յարաբերութիւնները եւ փոխադարձ համագործակցութեան հիմք կը ստեղծի կողմերի միջեւ: Այնուհետեւ ներկայացնում է եգիպտահայ պատուիրակութեան պատկերացումներն ու առաջարկութիւնները ստեղծելիք Հայաստան-Սփիւռք համակարգող մարմնի վերաբերեալ: Նախ՝ այն «Հայկական հպատակութիւն ունեցող իրաւական կառոյց մըն է, -ասուած է այդ ծրագրում,-որ կը գործէ հասարակական կարգով» եւ որի նպատակն է սերտ համագործակցութիւն ստեղծել կողմերի միջեւ գործունէութեան բոլոր ասպարէզներում: Կը ստեղծուի կեդրոնական վարչութիւն՝ մշտապէս գործող աշխատակազմով եւ տարբեր երկրներում համակարգող մարմնի տեղական ներկայացուցիչներով: Իսկ դրանց կողքին համապատասխան մասնագիտական կառոյցներ, որոնց միջոցով հնարաւոր կը դառնայ մէկ համակարգում համախմբել նոյն մասնագիտութիւնն ունեցող հայրենաբնակ եւ սփիւռքահայ մասնագէտներին:

Բաւականին խելացի եւ իրատեսական այդ առաջարկի հեղինակները յաջորդ բաժնում ներկայացրել են նաեւ տարբեր ոլորտներում համագործակցութեան իրենց տեսլականները: Այսպէս՝ հայեցի դաստիարակութիւնը համարելով գլխաւոր խնդիր, նրանք առաջարկում են յարմար դասագրքերի, խելացի եւ բանիմաց ուսուցիչների, հեռուստադասընթացների կազմակերպման, մշակոյթի գործիչների յաճախակի շփումների, յատուկ այդ նպատակին ծառայող կայքէջի ստեղծման, համահայկական մարզախաղերի կազմակերպման, դէպի հայահոծ երկրներ կանոնաւոր ավիաչրէրներ հաստատելու եւ երկքաղաքացիութեան դրոյթն ընդունելու անհրաժեշտութեան մասին (այդ հարցը լուծուեց 2005 թուին, երբ փոփոխուած սահմանադրութեամբ երկքաղաքացիութեան արգելքը վերացուեց): Ծրագրում առանձնապատուկ շեշտուում էր, որ այդ կառոյցին համահաւա-

սար մասնակցութիւն պէտք է ունենան երկու կողմերն էլ: Մինչդեռ, խորը ափսոսանքով հեղինակն ընդգծում է. «Մեր տպաւորութիւնը այն է, որ ծրագրումի եւ գործադրութեան միջեւ որոշում առնող տարր մը գոյութիւն ունի եւ վերջին խօսքը իրն է», եւ այն գործունէութիւնը, որ «տեղի ունեցաւ անցեալ քսան տարիներուն ընթացքին, միայն հայրենի պաշտօնատարներով եւ հետագային Սփիւռքի նախարարութեան ճիգերով յառաջ տարուած գործունէութիւն մըն է», այնինչ, «եթէ երկու կողմերը համահաւասար կերպով պարտականութիւն ստանձնեն, կը դառնան լուրջ գործընկերներ: Իսկ եթէ Սփիւռքը իրեն վերաբերեալ հարցերուն մէջ որոշում կայացնելու իրաւունքէն զրկուի, կը վերածուի պարզ գործադիր գործակիցի» (էջ 23):

Համահայկական անդրանիկ համաժողովը, որին ներկայ էր հայ ժողովրդի պետական եւ կրօնական աւագանին եւ որը չորս նիստ գումարեց, իրաւացիօրէն «արդիւնաւէտ գործակցութիւն ձեռքբերելու համազգային ճիգի նախաքայլ» անուանելով՝ հեղինակը ոգեւորութեամբ նշում է, որ դրա բոլոր մասնակիցների մօտ համազգային ոգեւորութիւն կար եւ այն «Ուխտ մըն էր, որ կը կատարուէր՝ յաջողութեամբ պսակելու համար Հայաստան-Արցախ-Սփիւռք բոլորին երազանքները» (էջ 29): Որ այն Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ համագործակցութեանը, իրար ճանաչելուն եւ աւելի մերձեցման կը նպաստի: Որ Հայաստանը եւ Սփիւռքը երկու էութիւններ են, որոնք ե՛ւ իրար մօտ են, ե՛ւ իրարից հեռու, որքան համանման են, նոյնքան էլ հակասական, բայց միաժամանակ՝ բոլորն էլ նոյն ինքնութեան մասերն են:

Իրեն յատուկ բժախնդրութեամբ հեղինակը մանրամասն նկարագրելով համաժողովի ընթացքը գրում է, որ համաժողովի ընդունած հռչակագրում յստակ անդրադարձ կայ Ցեղասպանութեան, հայ ժողովրդի պատմական իրաւունքներին եւ որ այն աննախադէպ երեւոյթ էր ու բոլոր մասնակիցները ոգեւորուած բաժանուեցին հետագայ համագործակցութեան մեծ ակնկալիքներով: Սակայն յաջորդ՝ «Գեղեցիկ երազներու խորտակում» միանգամայն ճիշտ անուանած բաժնում հեղինակը գրում է, որ 1999 թ. Հոկտեմբերի 27-ի սպանդը «անընկալելի աղէտ մըն էր, որ բոլորը շշմեցուց» եւ ի դերեւ ելան այն բոլոր ծրագրերը, որոնք հա-

մաժողովի կողմից «մշակուած էին, հայրենիքին աւելի լաւ ապագայ մը պարգեւելու համար» (էջ 41):

Հայ ժողովրդի եւ հայկականութեան ճակատագրով ապրող հեղինակը բաւականին իրատեսական վերլուծութիւններ եւ ճիշտ եզրայանգումներ է կատարում «Հայաստան-Սփիւռք. հարիւրամեայ յարաբերութիւնների հոլովոյթը 1918-2018» բաժնում: Նա գրում է, որ երեք նախագահների իշխանութեան տարիներին կառավարման համակարգը հիմնովին խաթարուեց, երկիրը վերածուեց մենաշնորհների եւ օլիգարխների անձնական ագարակի, իսկ ժողովրդի ստուար մեծամասնութիւնը՝ իրաւազուրկ եւ յուսահատ ամբոխի: «Զոյմանալով այդ անտանելի կացութեան ժողովուրդը սկսաւ հայրենալքումի խօլ արշաւ մը» (էջ 42): Դրա հետեւանքը եղաւ բնակչութեան մտահոգիչ չափերով նուազումը՝ իր բացասական բոլոր հետեւանքներով:

Հեղինակը նիւթի ընդգրկուն իմացութեամբ անդրադարձ է կատարում Հայաստան-Սփիւռք բոլոր տարիների յարաբերութիւններին եւ իրաւացիօրէն նկատում, որ դրանք ընթացել են մեծ վայրիվերումներով: Սակայն դրա յետագիծն անշեղօրէն վեր է բարձրացել սկսած 1944 թ. Արտասահմանեան երկիրների հետ մշակութային կապի Հայկական ընկերութեան (ՄԿՀԸ-ԱՕԿՍ) հիմնուելուց յետոյ, աւելի ընդլայնուել 1964 թ. Սփիւռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտէի, 1998 թ. ՀՀ արտգործ նախարարութեան կազմում ստեղծուած Սփիւռքի վարչութեան, որ 2000 թ. վերակազմուեց Սփիւռքի հետ կապերի գործադիր քարտուղարութեան, ապա 2002 թ. Սփիւռքի հետ կապերի գործակալութեան, որի հիմքի վրայ 2008 թ. հիմնուեց Սփիւռքի հետ կապերի կոմիտէն, ապա՝ նախարարութիւնը, իսկ 2019 թ.՝ վարչապետի աշխատակազմում Սփիւռքի գործերի գլխավոր յանձնակատարի գրասենեակի: Հեղինակը նշում է, որ իրարայաջորդ այդ կազմակերպութիւններն «ունեցած են ազգասիրական շնորհակալ աշխատանք, որ առանցքային դեր ունեցած է սփիւռքահայ գաղթօճախներուն նոր սերունդներուն մէջ արծարծելու հայրենասիրութիւն եւ հայրենիքի հանդէպ պատկանելիութեան խնդիրը» (էջ 58):

Աշխատութեան հեղինակն ամբողջութեամբ ներկայացրել է նաեւ վեցերորդ հա-

մահայկական համաժողովում Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ի ճառը եւ հիացմունք արտայայտել ճառասացի համարձակ եւ իրատեսական ելոյթի մասին: Մասնաւորապէս, ընդգծում է հեղինակը, Կաթողիկոսն իր ելոյթում կարեւորելով համաժողովի «Փոխադարձ վստահութիւն, միասնականութիւն եւ պատասխանատուութիւն» խորագրի «վստահութիւն» եզրը, շեշտում է, որ անկախութեան տարիներին երկկողմանի սխալների արդիւնքում այն գեղեցիկ լուզումներից այն կողմ չի անցել եւ գրեթէ բացակայում է: Դրա արդիւնքում էլ, երբ «կը գտնուինք մեր պատմութեան մէկ վճռադրոշմ խաչմերուկին դիմաց», հարկաւոր է իրապաշտ եւ անկեղծ լինենք եւ արձանագրենք. «Հայաստանը կը պարպուի, իսկ Սփիւռքը կը մաշի» (էջ 67): Հարկաւոր է սթափուել, ամէն ինչ անել, որպէսզի հայութեան «ՀԶՕՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ԱՄՈՒՐ ԱՐՑԱԽՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊ ՍՓԻՒՌԻ» տեսլականը դառնայ մեր ազգային քաղաքականութեան **ռազմավարական ու մարտավարական ուղեցոյցը** (էջ 67, ընդգծումը հեղինակինն է): Վեհափառի կարծիքով Հայաստանը կարելոր դերակատարութիւն ունի Սփիւռքի հայեցի վերակենսաւորման, յատկապէս մշակութային ու կրթական ասպարէզներում, ինչպէս նաեւ ազգային միասնականութեան ամրապնդման գործում եւ դրական համարում երկքաղաքացիութեան շնորհման գործընթացի դիւրացումը:

Պերճ Թէրզեանը կարելոր համարելով ներկայացրել է նաեւ երրորդ համաժողովում ֆրանսահայ գործիչ, տնտեսագիտութեան դոկտոր **Պետրոս Թէրզեանի** ելոյթը, որում ասուած է, թէ մօտ չորս միլիոնանոց Սփիւռքն ապրում է աշխարհի 30 երկրներում եւ տարեկան 80-100 միլիարդ ԱՄՆ դոլար եկամուտ ունի, որ 30 անգամ գերազանցում է Հայաստանի տարեկան եկամուտին: Եւ այդ Սփիւռքի ազգապահպանման գաղափարախօսութիւնն այսօր «շնչասպառ է եւ կը նահանջէ» (էջ 72): Այնինչ, Հայաստանի համար Սփիւռքը դէպի աշխարհի հոյակապ մի պատուհան է, որի միջոցով նա կարող է քայլ կատարել դէպի այնտեղ խմորուող ու ծաղկող բոլոր նորութիւններն ու բնագաւառները: Սփիւռքն էլ իր հերթին Հայաստանի կարիքն ունի: «Տուէ՛ք մեզի Հայաստան մը, որով կրնանք հպարտանալ: Անիկա ձեր երկիրն է, բայց մեր հայրենիքը»,

խօսքն ամփոփում է ճառասացը:

Գրքի վերջում հեղինակը ընթերցողի ուշադրութեանն է յանձնել Սփիւռքի նախարար Հրանուշ Յակոբեանին ուղարկուած նամակը եւ անկեղծօրէն յայտնել իր մտահոգութիւնները համահայկական համաժողովների մասին, նշելով, որ բոլոր համաժողովներն էլ կայացան շատ խանդավառ մթնոլորտում, սակայն գործնականում որեւէ արդիւնք չեղավ:

«Դէպի վերականգնում» բաժնում հեղինակն իր ամփոփիչ խօսքում անթաքոյց ամփոսանքով գրում է, որ երբ իմացել են անդրանիկ համաժողով հրաւիրելու մասին, այնպիսի զգացողութիւն են ունեցել, որ Հայրենիքի եւ Սփիւռքի յարաբերութիւններում նոր էջ պիտի բացուի, որ ժողովրդի երկու թելերը աւելի պիտի մօտենան եւ աւելի խորանան ու ջերմանան փոխադարձ յարաբերութիւնները նրանց միջեւ: Ապա ամփոսանքով արձանագրում է, որ այսօր, եթե հարց տանք, թե անցած քսան տարիների ընթացքում գումարուած վեց համաժողովներն ինչպիսի դրական ազդեցութիւն են ունեցել հայրենաբնակ մարդու կենսամակարդակի վրայ, պատասխանը «որքան ալ շպարենք, ժխտական պիտի ըլլայ» (էջ 94):

Այնուհետեւ հեղինակը շեշտում է, որ Հայրենիքը կարիք ունի ոչ սովորական համապարփակ մի ծրագրի, որի ուշացումը կարող է ճակատագրական լինել: Հեղինակը կարելի է նաեւ այն, որ Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնները կարգաւորող կառոյցում պարտադիր պէտք է հաւասար թիւով մասնակիցներ լինեն երկու կողմերից էլ, այլապէս «տրամաբանական չէ Սփիւռքի մասին որոշում առնել Սփիւռքի ներկայացուցիչներուն բացակայութեան» (էջ 97):

Ամփոփենք: Չնայած յուշագրութեան, ուսումնասիրութեան եւ հրապարգրութեան շաղախ այս գրքի փոքր ծաւալին, նրանում ասելիք շատ կայ: Եթե հաշուի առնենք, որ Հայրենիք-Սփիւռք յարաբերութիւնների մասին քիչ է գրուել, ապա այն աւելի է կարելի: Աչքի են զարնում քաղցրահունչ արեւմտահայերէնը, հեղինակին բնորոշ փաստերի բժախնդիր ընտրութիւնը եւ ասելիքի ապացուցուածութեան բարձր մակարդակը: Կարելի է նաեւ հեղինակի ջանքերը յատկապէս ապագայ ուսումնասիրութիւնների համար արժէքաւոր նիւթեր հրապարակելու եւ հետագայ ստեղծագործական ձեռքբերումներ մաղթում:

«ԱԶԳ»

«ՈՐԲԱՇԽԱՐՀ»

Հակառակ անոր, որ Ցեղասպանութենէն անցած են հարիւր եւ հինգ տարիներ եւ հրատարակուած են բազմահազար գիրքեր հայերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն եւ արաբերէն լեզուներով, վէպեր, պատմութեան հաւաքածոներ, ուսումնասիրութիւններ թէ յուշագրութիւններ, հակառակ այս առատութեան, տակաւին կը հանդիպինք այս նիւթը վեր առնող նոր հրատարակութիւններու, կամ ամբողջացած եւ վերախմբագրուած գիրքերու:

Այս գիրքերէն իւրաքանչիւրը փոքրիկ մէկ մասն է այն հսկայ խճանկարին, որ կը ներկայացնէ մեր նորագոյն պատմութեան ամենէն դաժան ժամանակաշրջանը. անոնց իւրաքանչիւրին հրատարակումով նոր մանրամասնութիւն մը կամ մանրամասնութիւններ կու գան ամբողջացնելու այս խճանկարը, որ տարածքայինէն աւելի խորքային առումով անատակ կը թուի,

միշտ աւելի ամբողջանալու ձգտող:

Եւ հակառակ անոր, որ այս հրատարակութիւններուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ոչ միայն հայ ակնատեսներու գրիչով է, այլ նաեւ օտարազգի ականատեսներու, որոնք մաս կազմած են միջազգային դիւանագիտութեան բարձրագոյն ոլորտին կամ միսիոնարական խումբերու, ինչպէս ԱՄՆի Թուրքիոյ դեսպան Հէնրի Մորկընթաու, կամ միսիոնարուհիներ Մարիա Ճէյքըպսըն, Քարէն Եփփէ եւ շատ ուրիշներ, հակառակ ասոր, դժբախտաբար Թուրքիա կը շարունակէ մերժել Ցեղասպանութիւնը որպէս իրողութիւն:

Նման գիրքերու փաղանգին կը պատկանի Վռամ Սամուէլեանի գրիչով Գահիրէի մէջ նոր լոյս տեսած յուշագրութիւն մը, որ կը կրէ «Որբաշխարհ»¹ խորագիրը եւ «Յուշագրութիւն Ցեղասպանութենէն վերապրողի» ենթախորագիրը:

Վռամ Սամուէլեան ծնած է Թալաս, 1903 թուականին. յաճախած է (թերաւարտ) Թալասի Ամերիկեան Քոլէճը, եւ, նկատի ունենալով անգլերէնի իր իմացութիւնը, անմիջապէս աշխատանքի անցած է Մերձաւոր Արեւելքի Նպաստամատոյցին մէջ, որպէս որբահաւաք եւ ուսուցիչ:

Յուշագրութեան մէջ Վ. Սամուէլեան մանրամասնօրէն կը պատմէ իր կեանքը, որ Ջարդէն ետք շարունակուած է Լիբանանի մէջ, ուր տարած է ազգային եւ միութենական աշխատանք, միաժամանակ վարելով քարիւղի Շէլ ընկերութեան հաշուապահի պաշտօնը, մինչեւ իր հանգստեան կոչուիլը:

Վռամ Սամուէլեան եղած է նաեւ հիմնադիր-խմբագիրը «Որբաշխարհի Աստղ» ամսաթերթին, որ ունեցած է հինգ տարուան կեանք մը՝ 1925-1930:

Ան մէկն է այն բազմաթիւ երախտաւորներէն, որոնք ոչ միայն թուղթին յանձնած են իրենց յուշերը եւ ականատեսի վկայութիւնները Ջարդին մասին, այլ Ջարդերէն ետք նաեւ ու մանաւանդ Սփիոքի կազմաւորման առաջին տարիներուն ունեցած են յստակ գիտակցութիւնը գիրին կարեւորութեան եւ անխախտ հաւատքը իրենց ամբողջ աշխատանքին անհրաժեշտութեան. ուսուցչութենէն սկսեալ մինչեւ որբահաւաքում, մինչեւ որբերը իրարու հետ առնչելու համար ճամբայ ելած հրապարակագրութիւն եւ ամսագրի հրատարակութիւն, մինչեւ ընկերային եւ ազգային աշխատանք ...

Այս բոլորին համար շատ սուղ վճարած է Վռամ Սամուէլեան, մանաւանդ Լիբանանի տխուր դէպքերուն ընթացքին, 1958-ի «սեւ» տարին:

«Որբաշխարհ»ը, որ կը բաղկանայ 94 էջերէ, ունի ներածական բաժին մը եւ երեք գլխաւոր մասեր՝ Որբաշխարհ, Յաւելուած եւ Ծանօթագրութիւններ. այս վերջին գլուխը կը գրաւէ գիրքին 14 էջերը, մանրամասնօրէն ծանօթագրելով յիշուած բոլոր անձնանունները, տեղանունները եւ բացատրութիւնը տալով ոչ հայերէն բառերուն:

Յուշագրութիւնը, որ արդարօրէն կը գրաւէ գիրքին գրեթէ կէսը, կը նկարագրէ Ջարդին անմիջապէս նախորդող շրջանը, ոչ միայն տագնապալի մթնոլորտը, վախերն ու կասկածները հայ բնակչութեան,

այլ նաեւ կը նկարագրէ, հերոսին ընդմէջէն, Թալասի առօրեան, տուներուն ներքնամասը, կարգ մը սովորութիւններ եւ ատով իսկ կը դառնայ թէեւ փոքր, բայց կարեւոր վաւերագրութիւն մը գաւառական կեանքին, Ջարդէն առաջ:

Այս բաժնին մէջ հեղինակը հերոսի մը՝ Շահէին վստահած է պատումը: Սակայն էջ 36-էն սկսեալ, երբ գաղթականութեան լուրերը կը սկսին շրջիլ, հայերը կը սկսին իրենց բեռները կապել, իսկ թուրք կիներ կ'առաջարկեն իրենց պահ տալ Նոյնիսկ մանուկները, «պիտի վերադառնաք արդէն» ըսելով, այդ պահէն սկսեալ երրորդ դէմքով ընթացող պատումը յանկարծ դէմք կը փոխէ եւ կը վերածուի առաջին դէմքով պատմողի, կարծես յուշերուն ծանրութեան տակ մոռնալով Շահէին: Յետոյ սակայն հեղինակը կը վերադառնայ Շահէին բերնով պատմելու իր կեանքին սկիզբի շրջանին դէպքերը:

Ափսոս որ պատումը ամբողջական չէ, հեղինակին հիւանդութեան, ապա մահանալուն պատճառով:

Յաւելուածի բաժինը երեք յօդուածներ կը խմբէ՝ առաջինը «Եօթը հարիւր Յիսուսներ» խորագրուած է եւ կը պատմէ Համաշխարհային Ա. պատերազմէն ետք իր ուսուցչական աշխատանքը Պողազլեանի մէջ, երկրորդը բաւական մանրամասն կերպով կը ներկայացնէ Ամերիկեան Նպաստամատոյցի Սուրիոյ պաշտօնեաներէն Հէնրի Մըրֆի եւ անոր տարած աշխատանքը հայերուն համար, իսկ երրորդը՝ ցեղասպանութեան արդիւնք եղող որբերու կեանքին, որբահաւաքի, որբանոցներէն ներս տարուած աշխատանքին մասին բաւական մանրամասն գրութիւն մըն է:

Ամբողջ գիրքին վրայ կը թեւածէ տագնապի շատ զօրաւոր մթնոլորտ մը, որ երբեմն կը ստիպէ որ ընթերցողը դադրեցնէ ընթերցումը եւ հարցադրումի ենթարկէ այսքան անմարդկութեան եւ բարբարոսութեան կարողութիւնը մարդոց այն խմբաւորումին, որ թուրք կը կոչուի:

Շնորհակալ աշխատանք մը, որուն համար կը շնորհաւորենք խմբագիրը՝ դոկտոր Վաչէ Ղազարեան, միաժամանակ ափսոսալով յուշագրութեան անաւարտ վիճակը:

¹ «Որբաշխարհ», Վռամ Սամուէլեան, խմբագիր՝ դոկտ. Վաչէ Ղազարեան, Գահիրէ, 2020, African Press, 96 էջ:

«ՓԱՇԱՆ»

Արաբերեն լեզուով գրուած վէպը Նուպար Փաշայի մասին, Սամիր Զագիի գրիչով եւ Գահիրէի ՀՐԸՄԻ Ճանիկ Զագըրի հիմնադրամին հրատարակութեամբ 2020-ին, յաջող փորձ մըն է եգիպտացի եւ հայ հասարակութեան դիւրամատչելի եւ անկողմնակալ կերպով ներկայացնելու այս փայլուն դիւանագետը, որուն մասին այլազան կարծիքներ կան:

Թէպէտ հեղինակը կը տեղեկացնէ ընթերցողին, որ դէպքերն ու կերպարները կապ չունին իրականութեան հետ, սակայն պատմական տուեալները ճշգրիտ են: Ան նուրբ ճարպիկութեամբ հիւսած է դէպքերու կտաւը. միջին դասակարգի պատկանող քանի մը եգիպտացիներ, որոնք երկար տարիներ աշխատակցած են Նուպար Փաշայի հետ, կ'որոշեն Փաշային կենսագրականը գրել եւ այդ աշխատանքը կը վստահին իրենցմէ մէկուն՝ վէպին գլխաւոր դերակատարին՝ Անիս Էֆէնտիին:

Իրագործելու համար իր նպատակը, անխափան մտասելեռումով, հակառակ տեսակտեսակ դժուարութիւններու, Անիս տեսակցութիւններ կ'ունենայ տարբեր ազգերէ ու մակարդակներէ անձերու հետ, որոնք մօտէն ճանչցած կամ աշխատած են Նուպար Փաշայի հետ:

Իր ունեցած հանդիպումներէն ի յայտ կուգայ, թէ Նուպար Փաշայի մասին անկարելի է միակտուր կարծիք կազմել: Եգիպտացի գործաւոր դասակարգը զինք կը պաշտէ որպէս արդար օտարական, իսկ գիւղացին զինք կոչած է «հայր» ու «եգիպտացիէն աւելի եգիպտոսը սիրող խառնակ»: Խտիվներուն շուրջ հաւաքուած ճրիակեր թուրք, չերքեզ ու արաւուր իշխաններն ու ազնուականները զինք կը նկատէին իրենց ռիսերիմ թշնամին, նախ իր հայ ըլլալուն եւ յետոյ իրենց աւագակութիւններուն ու անարդարութիւններուն դէմ կենալուն համար:

Հակառակ որ Նուպար Փաշան կատարելապէս կը տիրապետէր ֆրանսերէնին, անոր հանդէպ միշտ վերապահ գտնուած են ֆրանսացիները, մանաւանդ իր բռնած դիրքին համար ընդդէմ Ferdinand De Lesseps-ի, Սուէզի ջրանցքը փորելու ժամանակ եգիպտացի գիւղացիները գերիի նման օգտագործելուն համար:

Անգլիացիներն ալ զինք բարեկամ չէին նկատած, քանի որ ան դէմ էր անոնց եգիպ-

տոսի գրաւումին, 1882-ին: Նուպար Փաշա բուն պայքար մղած է եւրոպական երկիրներու դեսպաններուն անիրաւութիւններուն դէմ, ի շահ իրենց քաղաքիներուն եւ ի վնաս եգիպտացիին: Օտարականին եւ եգիպտացիին միջեւ եղած դատերը արդար կերպով լուծելու միտքով, ան հիմնած է «Խառն Դատարաններ»ը, որոնք սակայն չկարողացան տոկալ օտարներու չարաշահութիւններուն:

Հայերուն թշնամութենէն ու մեղադրանքէն եւս զերծ չէ մնացած Նուպար Փաշան: 1896-ի Համիտեան ջարդերուն որոշ հայեր կը պնդէին, թէ իր ունեցած բարձր պաշտօնին շնորհիւ ան պէտք էր որ ազդեցութիւն բանեցնէր Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի վրայ, որպէսզի անմիջապէս դադրէին ջարդերը: Նուպար Փաշա, որ շատ լաւ հասկցած էր մեծ պետութիւններուն բռնած քաղաքականութիւնը, նախընտրած էր նեցուկ կանգնիլ գաղթական հայորդիներուն, անոնց հեզասահ կերպով տեղաւորած էր եգիպտոս ու նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւն ապահոված:

Հեղինակը իր յղացած կերպարները խօսեցնելով, մանրամասն կերպով ներկայացուցած է Նուպար «մարդ»ն ու Նուպար «դիւանագետ»ը, որ եօթը Սուլթաններու եւ Խտիվներու ժամանակցած է եւ երեք անգամ եգիպտոսի վարչապետ նշանակուած:

Ի միջի այլոց, Նուպար Փաշային արձանը կանգնեցնելու համար դրամահաւաք մը սկսուած էր, որուն սիրայօժար կերպով մասնակցած էր եգիպտացի ժողովուրդը:

Թէպէտ հերոսը չկարողացաւ իրագործել Նուպար Փաշայի մասին գիրք մը հրատարակելու իր երազը, սակայն Փաշային արձանը շինուեցաւ ու կանգնեցաւ իր փառաւոր տեղը:

Գնահատելի աշխատանք մըն է այս վէպը, որ 21-րդ դարուն եգիպտացի ժողովուրդին կը ներկայացնէ Նուպար Փաշան ինքնուրոյն ձեւով:

Գիրքին տպաւորիչ կողքը յղացումն է Ասփէ Ճիզմէճեանի, իսկ տպագրութիւնը՝ Nubar Digital-ի:

*Սօսի Ներեպեան-Յակոբեան
Յունիս 2020*

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԴՈԿՏՈՐ ՃՈՐՃ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Կարճ շրջան մը առաջ գաղութիս ականաւոր անդամներէն մին՝ դոկտոր Ճորճ Սիմոնեան, նշանակուեցաւ Գահիրէի Ալ Ահրամ Գանաքական Համալսարանի ձեւաւորման եւ սպեղծագործական արուեստներու բաժիններուն աւագ ուսուցչապետ (dean):

Դոկտ. Ճորճ Սիմոնեան կը վարէ Եգիպտոսի Թուային Տպագրութեան Յանձնաժողովի նախագահութիւնը եւ անդամ է Ալ Ամիրիա պետական տպագրատուններու վարչական խորհուրդին, Եգիպտոսի դրոշմաթուղթերու Կոմիտէին եւ Եգիպտոսի արուեստի համալսարաններու բարձրագոյն խորհուրդին:

Այս բոլորին կողքին դոկտ. Ճորճ Սիմոնեան նաեւ նուիրուած է համայնքին, որուն Պապուարժան Քաղաքական Ժողովին, ՀՄԸՄ ՆՈՒՊԱՐԻ վարչութեան, ինչպէս եւ ՀԲԸՄԻ Գահիրէի մասնաճիւղի վարչութեան (այս վերջինը՝ երկարամեայ) անդամ է:

Ուզեցինք հանդիպիլ իրեն եւ մտերիմ զրոյցի մը ընդմէջէն ծանօթանալ իր կեանքի ուղիին, իրագործումներուն եւ ապագայի ծրագիրներուն:

Տեղեկապու - Ձեր մասնագիտութիւնը կու գայ ձեր հօր եւ հօրեղբօր ասպարէզէն՝ Գահիրէի մէջ աւելի քան կէս դարու կեանք ունեցող Նուպար հրապարակչատունէն: Ծիշդ ի՞նչն էր, որ մղեց ձեզ մասնագիտանալ եւ այսքան խորանալ այս ճիւղին մէջ:

Դոկտ. Ճ. Սիմոնեան - Հօրմէս եւ հօրեղբօրմէս առաջ մեծ հայրս սկսած է այս գործը, Նոյեմբեր 1939-ին. տպարանին անունն ալ Նուպար դրած է, որովհետեւ իր զաւկին ծնած տարին հիմնուեր է: Անշուշտ գործին ընտանեկան ըլլալն է առաջին պատճառը: Սկիզբը սակայն բնաւ չէի սիրեր այս աշխատանքը: Երբ փոքր էի, զիս տպարան կը տանէին, իսկ ես կ'ուզէի ֆութպոլ խաղալ: Յետոյ երկու շաբթուան ընթացքին ամբողջ կեանքս փոխուեցաւ: Տպարանը պատասխանատու մը ունէինք՝ Ամմի Շուքրին, որ մեր տպարանին տնօրէնն էր. այդ տարին երկու նոր մեքենաներ բերած էինք եւ Ամմի Շուքրին պէտք

էր Գերմանիա երթար փորձառութիւն ձեռք բերելու անոնց վրայ: Ես հետը գացի, որովհետեւ մարդը արաբերէնէն զատ ուրիշ լեզու չէր գիտեր. գացի որպէսզի թարգման ըլլամ իրեն: Այդ երկու շաբթուան ընթացքին էր, որ իրապէս շատ սիրեցի այս գործը. ինք այնքան լաւ էր գործին մէջ, որ Հայտըլպըրկի գործիքներու գործարանին պատասխանատուները Շաբաթ եւ Կիրակի օրերն ալ աշխատեցան, զինք նոր մեքենաներուն ծանօթացնելու համար: Երբ վերադարձայ, արդէն որոշած էի որ այս ճիւղին պիտի հետեւիմ: Մինչ այդ վաճառականութիւն կ'ուսանէի. տարին ամբողջացուցի եւ յետոյ անցայ Հէլուանի Կիրառական Արուեստի կաճառը (faculty of applying art), ուր հինգ տարի ուսանեցայ: Անշուշտ տպարանին գոյութիւնը շատ օգտակար եղաւ ուսումիս ընթացքին, որովհետեւ ինչ որ տեսականօրէն կը սորվէի, գործնականապէս ալ կը տեսնէի:

Տ. 1992-ին London College of Printing-ի, ուր կ'ուսանէիք, «Տարուան աշակերտ» (Student of the year) մրցանակը շահած էք: Ինչպէ՞ս արժանի եղաք այս մրցանակին:

Ճ. Ս. Ես շատ բախտաւոր էի, որ երկու անգամ Լոնտոն գացի ուսումի՝ անգամ մը մագիստրոսականիս համար եւ երկրորդ անգամ՝ վարդապետականիս համար: Առաջին երթալս British council-ին միջոցով եղաւ, 1990-1991 թուականներուն, ինչ post graduate diploma ըրի. 17 հոգի էինք ամբողջ աշխարհէն. ճաբոնցի մըն ալ կար, որ հետո մրցակից էր: Երբ առաջին ելայ, ինծի այդ մրցանակը տուին: Յաջորդ երթալս Եգիպտոսի կառավարութեան միջոցով եղաւ, 1997-1998-ին, երկու տարի մնացի, վարդապետական աստիճանի տիրանալու համար: Համալսարանի ուսումի տարիներուս մենք 34 հոգի էին ընդամենը, ինչ որ փոքր թիւ է, եթէ բաղդատենք վաճառականութեան կամ այլ ճիւղերու ուսանողներու թիւին հետ: Հիմա նոյն ճիւղին 80 անձեր կը հետեւին:

Տ. Ձեր մասնագիտութեան մաս կը կազմէ դրամահապումը, եւ անդամ էք Եգիպտոսի դրամահապումի Ազգային Կոմիտէին. ուրկէ՞ սկսած է ձեր հետաքրքրութիւնը այս մարզին մէջ:

Ճ. Ս. Հետաքրքրութենէ աւելի ասիկա մաս կը կազմէ համալսարանի այս ճիւղին ծրագրի նիւթերուն, որոնցմէ երկուքը՝ համալսարանի երրորդ եւ չորրորդ տարիներուն, կապուած են դրամահատութեան եւ թղթադրամներու տպագրութեան: Մեր ուսանողներէն 47-ը այսօր դրամատպութեան հիմնարկին մէջ կ'աշխատին:

Տ. Հեղինակ էք չորս գիրքերու, խմբագրած էք երեք եւ թարգմանած երկու գիրքեր, իսկ բազմաթիւ թերթերու մէջ ցրուած յօդուածներ ունիք. կը նշանակէ, թէ նաեւ գրելու շնորհ ունիք. ուրկէ՞ կու գայ այս շնորհքը. կրնա՞յ ըլլալ, որ ձեր ընտանիքին մէջ թագնուած գրագէտ մը եղած է:

Ճ. Ս. Աստուծոյ փառք կու տամ, որ ին-

ծի այս շնորհը տուած է ... Digital printing-ի մասին արաբերէնով միակ գիրքը, ամբողջ աշխարհի մէջ, իմ գիրքս է, որ հրատարակուեցաւ 2000 թուականին. մինչեւ այսօր ալ ուրիշ գիրք մը չէ հրատարակուած տակաւին: Մինչեւ օրս 13 գիրք հրատարակած եմ, որոնցմէ երեքը համահեղինակութեամբ է. իսկ այլ երեք թէ չորս գիրքեր համալսարանի դասագիրք որպէս գրուած են: Իսկ վեց գիրքեր գրած եմ Եգիպտոսէն դուրս, այլ երկիրներու համար: Թարգմանութիւնն ալ շատ կարելորէ անշուշտ: Շատ կարելորէ գիրք մը թարգմանած եմ, որ արաբերէնով չկար եւ մեծ օգուտ ունեցաւ արաբ աշակերտներուն համար, որոնք թէեւ անգլերէն գիտեն, բայց ոչ այնքան, որ գիտական գիրք մը հարիւր առ հարիւր հասկնան:

Տ. Որո՞ւ հետ աշխատած էք որպէս համահեղինակ:

Ճ. Ս. Տեղացի արաբ դասախօսներու եւ այս մարզին մասնագէտներու հետ: Եւ զարմանալի զուգահիւսութիւն մըն է, որ երէկ իսկ սկսանք կարելորէ գիրքի մը՝ Security Printing խորագրով եւ նոյն այդ նիւթին շուրջ, որուն մասին արաբերէն գիրք տակաւին չէ հրատարակուած: Պիտի աշխատիմ չորս անձերու հետ, որոնք մեր համալսարանէն շրջանաւարտ եղած են: Այս նիւթը շատ կարելորէ փաթեթաւորումի (packaging) եւ մակնիշի պաշտպանութեան (brand protection) համար. շատ մեծ զեղծումներ կան այս մարզին մէջ:

Տ. Մասնակցած էք փարբեր համագումարներու եւ սեմինարներու, որոնց ընթացքին ուրիշ մասնագէտ հայերու հանդիպած էք, որովհետեւ հակառակ անոր, որ հայերը Կիւբէնայէրկի գիւրէն անմիջապէս ետք սկսած են տպագրական աշխատանքի, սակայն հայ մասնագէտներ, այս մարզին մէջ, սակաւաթիւ են:

Հայաստանի մէջ լաւ մասնագէտներ կան, որոնք թէեւ շատ չեն թիւով, սակայն լաւ մասնագէտ են, հակառակ անոր որ մասնագիտական այս ճիւղը տակաւին չկայ Երեւանի Պետական Համալսարանէն

ներս: Իսկ Սփիւռքի մէջ ... հարցը այն է, որ այս աշխատանքին կարելորութիւնը սկսած է պակսիլ ամբողջ աշխարհի մէջ: Օրինակ մը տալու համար ըսեմ, որ իմ ուսանած հիմնարկս Լոնտոնի մէջ կը կոչուէր London college of Printing, յետոյ անունը փոխուեցաւ՝ London College of Communication, իսկ հիմա կը կոչուի University of Arts. Տպագրական նիւթերը սկսած են պակսիլ: Օրինակ թերթերուն եւ հանդէսներուն տպագրութիւնը շատ նուազած է, մանաւանդ վերջերս համաճարակին՝ covid-ին պատճառով. ընթերցողներուն մեծ մասը e-books կը կարդան: Այլ օրինակ է տպագրութիւնը օդանաւի տոմսերուն, որոնց համար մասնաւոր տպարաններ կային: Ասոնց փոխարէն փաթեթաւորումը մեծ բարգաւաճում (booming) սկսած է ապրիլ: Այս վիճակին մէջ այս տեսակի գործերն են որ սկսած են մեծ շահեր ապահովել՝ commercial packaging եւ այլն. ճիշդ է որ մարդիկ գիրք, թերթ կամ հանդէս չեն գներ, բայց ամէն մարդ դեղ, հիւթեր, պատրաստ ճաշեր կը գնէ, որոնք բոլորը փաթեթաւորումի պէտք ունին: Հետեւաբար տպագրութիւն կայ, բայց անոր տեսակը սկսած է փոխուիլ:

Տ. Հակառակ այս բոլորին սակայն, ամէն մարդ համաձայն է, որ գիրքը որպէս իրողական իր, պիտի մնայ:

Ճ. Ս. Այո՛, անշուշտ. տակաւին երէկ կը խօսէի Հրատարակիչներու Միութեան անդամներուն հետ, թէ՛ իրենք, թէ՛ դուրսի մարդիկը համաձայն են, որ գիրքը պիտի շարունակէ ապրիլ, որովհետեւ ընթերցողը կը սիրէ գիրքը ունենալ օտարունակ մէջ, նոր տպուած գիրքին հոտը զգալ եւ այլն: Վախը նոր սերունդէն է, որ հաւանաբար վարժուած ըլլայ պաստառին վրայ կարդալու. Microsoft-ի պատասխանատուները կ'ըսեն, թէ պէտք է երկու սերունդ սպասել, տեսնելու համար թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ տպուած գիրքերուն ճակատագիրը: Մենք մեր աշակերտներուն վրայ փորձեր ըրինք. պէտք էր 64 էջանոց գրութիւն մը թէ՛ պաստառին վրայ եւ թէ՛ գիրքով կարդային. միջին հաշուով պաստառին վրայ 380 տող

կարդալէ ետք (մօտաւորապէս 11 էջ) դադարեցան, որովհետեւ սկսան նեղանալ, մինչ գիրքին պարագային այդ նեղութիւնը չկար: Հակառակ անոր, որ պաստառին վրայ կարելի է «մատիտով» (անշուշտ պաստառի յատուկ մատիտով) նշումներ ընել կամ էջանիշ դնել, շատեր սակայն ըսին, որ իսկական մատիտով իսկական գիրքին լուսանցքներուն նշումներ ընելը շատ անելի հաճելի է: Փորձին մասնակցողները 18-20 տարեկաններն էին: Բայց շատ փոքրերը, որոնք պաստառին վրայ դիտելով, կարդալով եւ խաղալով կը մեծնան, անոնց կեցուածքը ի՞նչ պիտի ըլլայ տպուած գիրքերուն հանդէպ, յստակ չէ տակաւին: Բայց պէտք է ընդունիլ նաեւ, որ e-book-ը շատ մեծ առաւելութիւններ ունի, որ չենք կրնար ուրանալ. նախ որ շատ մեծ թիւով՝ հազարներու հասնող թիւով գիրքեր կարելի է ամբարել ելեքտրոնային գիրքերուն մէջ. յետոյ՝ փնտռողի (search) հարցը, որ այնքան դժուար է, նաեւ՝ update-ը, interactivity-ն. ուրիշ բան մըն ալ կայ, որ ամենէն կարելորն է. տպուած գիրքին մէջ կարելի է երեք տեսակ միջոց օգտագործել՝ գիր, գիծ եւ նկար, մինչ ելեքտրոնային գիրքերուն պարագային կրնանք նաեւ ձայն եւ շարժում դնել՝ audio եւ video, multi media. Երաժշտութիւն եւ ֆիլմ. օրինակ երբ լուր մը կը կարդաս, ատիկա մեռած է, մինչ ել-գիրքին մէջ կրնաս լուրը նաեւ տեսնել. ֆուտպոլի մը մրցումին ոչ միայն արդիւնքը կը կարդաս, այլ եւ կոլերը կրնաս դիտել: Ասիկա՝ interactivity-ն մեծ առաւելութիւն է:

Տ. Ուրեմն փարբեր համագումարներու հանդիպած էք ձեր մասնագիտութեամբ հայերու:

Հանդիպած եմ, բայց քիչ են անոնք: Կը յիշեմ պոլսահայ մը, Կարպիս Ազիզօղլու, որուն հոս Գահիրէ հրաւիրեցի, այցելեց մեր բոլոր ակումբները, կարգ մը մարդոց հետ հանդիպումներ ունեցաւ, նաեւ WAN-IFRA-ի անդամ է (world association of newspapers): Ուրիշ հայերու ալ հանդիպած եմ, բայց այս մէկը միակն է, որ միջազգային դիրքի հասած է: Լաւ տպարաններ

ունինք թէ՛ Հայաստանի մէջ, թէ՛ Սփիւռքի: Պարագաները ինծի համար ձեռնտու էին, որ մասնագիտանամ. ես բախտաւոր էի, որ մեր տպարանը կար եւ ծնողքիս տնտեսական վիճակը կայուն էր. հայրս օրինակ ստիպուած եղեր է դպրոցը ձգելու, որպէսզի աշխատի: Ես նման պարտադրանք չեմ ունեցած բարեբախտաբար:

Տ. Կ'ըսէք թէ գերազանց են ձեր արաբերէնը, անգլերէնը եւ հայերէնը. ուրկէ՞ սորված էք այսքան լաւ հայերէն: Ձեր զաւակները ունի՞ն հայերէնի նոյնքան լաւ իմացութիւն:

Ճ. Ս. Հայերէնը սորված եմ Նուպարեան Ազգային Վարժարանին մէջ, ուր աշակերտ էի մանկապարտեզէն մինչեւ երկրորդականի աւարտը: Բայց կ'ուզեմ յստակ ըսել, որ արաբերէնն է իմ առաջին լեզուս, յետոյ կու գայ անգլերէնը, հայերէնը եւ վերջը՝ ֆրանսերէնը: Մեր օրերուն էր, որ Նուպարեանի մէջ սկսաւ երկրորդական բաժինը հինուիլ. 70-ականներուն էր: 21 հոգի էր մեր դասարանը. պատրաստականին դարձանք 12 եւ երկրորդական հասանք միայն ... 2 հոգիով՝ տնօրէնին՝ պարոն Արամ Մովսէսեանին տղան եւ ես: Լաւ ուսուցիչներ ունեցած ենք Նուպարեանի մէջ, մանաւանդ մեր տնօրէնը, պարոն Մովսէսեանը. չեմ կարծեր որ նման մարդու հանդիպիմ. միակն էր, որ կրնար ԲՈԼՈՐ նիւթերը դասաւանդել, երբ դասատուներէն մէկն ու մէկը բացակայէր: Շատ կանուխ մահացաւ, հազիւ 56-57 տարեկան էր: Իսկ հայերէնի մեր ուսուցիչը պատրաստականի եւ երկրորդականի տարիներուն պարոն Տիգրան Գէորգեանն էր, որ շատ լաւ ձեւով մեզի գրականութիւն դասաւանդեց. քերականութեան մէջ տկար էինք, որովհետեւ չէինք ուզեր սորվիլ: Պէտք է ընդունիլ, որ եգիպտական դպրոցական ծրագիրը շատ ծանր է – մինչեւ այսօր ալ նոյնն է: Մեր դպրոցէն ներս, վերջին քանի մը տարիներուն, հայերէնը ծախողութեան եւ տարին կրկնելու պատճառ դարձող նիւթ կը համարուի, ինչ որ կը ստիպէ աշակերտները, որ լրջութեամբ մօտենան հայերէնի դասերուն:

Տ. Դուք շարունակած էք ձեր հօր մասնագիտութիւնը եւ հմտացած էք անոր մէջ. ձեր յաջորդ սերունդէն կա՞յ մէկը որ հեղաքրքրուած է շարունակելու այս մասնագիտութիւնը:

Ճ. Ս. Եղբայրս եւ քոյրս նոյն ասպարէզին մէջ կ'աշխատին. մենք երրորդ սերունդն ենք այս գործին: Գիրքի մը մէջ կարդացեր եմ՝ «Առաջին սերունդը կը հիմնէ, երկրորդը՝ կը զարգացնէ, իսկ երրորդը ... կը փակէ»: Մեր ընտանիքին չորրորդ սերունդէն տակաւին ոչ ոք հեղաքրքրութիւն ցոյց կու տայ, բայց չենք գիտեր թէ օրերը ի՞նչ պիտի բերեն:

Տ. Հիմա որ գաղութին բարձրագոյն գործադիր ժողովին՝ Քաղաքականին անդամ էք, կ'ուզեմ հետեւեալ հարցումը փալ ձեզի՝ ի՞նչ է մեր գաղութին գլխաւոր հարցը եւ ինչպէ՞ս կարելի է զայն լուծել:

Այս հարցումին պատասխանելու համար առանձին նիստ պէտք է ... Նախապէս մեր գաղութը շատ զօրաւոր էր թէ՛ թիւով, թէ՛ ոգիով, բայց տնտեսապէս փայլուն վիճակ չունէր: Հիմա հակառակն է. երբ այսպէս արտայայտուիմ, շատեր կը նեղանան, թէեւ իրականութիւն է ասիկա: Այսօր տնտեսապէս փայլուն վիճակ ունինք, բայց որակը տկարացած է դժբախտաբար: Ասիկա մեր վրայ պատասխանատուութիւն մը կը դնէ՝ ինչպէ՞ս հաւասարումի բերել որակն ու քանակը: Երիտասարդութիւնը շատ կարելոր է մեզի համար. պէտք է փորձենք շատ աւելի մօտէն հետեւիլ իրենց, դպրոցին միջոցով՝ հայկականութեան կողմէ, հայերէնին կողմէ, ընդհանուր զարգացումի եւ կրօնի կողմէ. այս երեք-չորս կէտերը շատ կարելոր են. եւ անշուշտ՝ երիտասարդութեան ապագան: Մենք հիմա չորս հոգինոց յանձնախումբ մը ունինք՝ պարոն Մարտիկ Պալեան, դոկտ. Մարի Գիւփէլեան, դոկտ. Գէորգ Գազանճեան եւ ես: 57 համալսարանական աշակերտ ունինք. անոնցմէ՝ պէտք է սկսինք, օգնենք որ իրենց ապագային համար ուսումի ճիշդ ընտրութիւն կատարեն, որովհետեւ լաւ գիտէք, որ կարգ մը մասնագիտութիւններ ա՛լ պէտք

պիտի չըլլան ապագային: Ամէն տարի դպրոցին տարրալուծարանին մէջ հանդիպում մը կը կազմակերպենք աւարտականի աշակերտներուն եւ համալսարանական աշակերտներուն միջեւ. համալսարանականներէն քանի մը անձեր, իւրաքանչիւրը տասը վայրկեան կը խօսի, իր համալսարանը եւ ուսանած ճիւղը կը ծանօթացնէ աւարտականի աշակերտներուն: Այս տարի, covid 19-ի պատճառով հաւանաբար zoom-ի միջոցով ընենք այս հանդիպումը: Բայց եթէ համալսարաններէն պատասխանատուներ գան, անշուշտ աւելի լաւ կ'ըլլայ: Դպրոցը եւս պէտք է օգնէ մեզի: Ես շատ ուշադիր եմ այս հարցին, որովհետեւ մէկ տարի կորսնցուցի ուսումիս ընթացքին, պարզապէս անոր համար, որ չէի գիտեր թէ հոս, Գահիրէի մէջ տպագրական մասնագիտութեամբ համալսարան կայ: Մեր համալսարանին մէջ առաջին՝ պատրաստական տարի մը ունինք եւ յետոյ մասնագիտական չորս տարիներ. աշակերտը պէտք է կարենայ applied arts-ի 14 մասնագիտութիւններէն մէկը ընտրել՝ cinematography, decoration, fashion, արձանագործութիւն, նկարչութիւն, mosaic, տպագրութիւն եւ այլն. շատ դժուար է տնօրէնութեան համար աշակերտները այս ճիւղերուն մէջ տեղաւորել, իսկ աշակերտներուն համար՝ ընտրել: Պատրաստական տարին կ'օգնէ որ աշակերտները ճիւղերուն ծանօթանան: Յետոյ իւրաքանչիւրը իր գումարին համեմատ կը ղրկուի մասնագիտութեան մը, մինչ պէտք է ատիկա ըլլայ ըստ իր նախասիրութեան: Այս կէտին համար մեծ տարակարծութիւն եւ վէճ ունեցայ տնօրէնութեան հետ, բայց հիմա արդէն փոխուած է ատիկա: Փառք Աստուծոյ, որ ուսումի համար տրամադրուած լաւ գումարներ կան, ինչպէս եւ առողջապահութեան եւ բժշկութեան համար:

Տ. Ի՞նչ կը մտածէք ակումբներու դերին մասին, մանաւանդ հայ ոգի ջամբելու համար:

Ճ. Ս. Մանկութեանս, կը յիշեմ, ակումբներուն մէջ մարդիկ կային, ինչպէս մեծ

հայրիկս, տիկին Մանուշ Չոփուրեանը կամ Մարօ Սագայեանը, որոնք պատանեկան վարչութիւններ կազմած էին, 14-15 տարեկան տղաք, որոնք կը վարժուին ժողովներ վարելու - օրինակ ես ատենապետ եղած եմ այդ վարչութեան - կը սորվին թէ ի՞նչ ըսել է ժողով, օրակարգ եւ այլն: Ունէինք պատանեկան վարչութիւն, երիտասարդական վարչութիւն եւ ակումբին վարչութիւնը: 3-4 ամիսը անգամ մը ակումբին վարչութիւնը, երէցները, կուգային ներկայ ըլլալու մեր ժողովներէն մէկուն: Կարելոր է որ երիտասարդները նման առիթներ ունենան: Այլ խնդիր մը եւս՝ ես կը կարծեմ, թէ մեր գաղութին մէջ ա՛լ պէտք չէ աղքատ մարդ ըլլայ. ինչպէ՞ս ընենք, որ մեր գաղութին անդամները կարենան տոկալ կեանքի արդէն շատ դժուարացած պայմաններուն:

Տ. Չէ՞ք կարծեր, որ դիւրին, ծրի քրուածը կրնայ երբե՞ք արժէք չունենալ:

Ճ. Ս. Անշուշտ ծրի պիտի չտրուի. միջոցներ կան. օրինակ համալսարանականներուն տրուելիք կրթաթոշակը: Չեմ ուզեր մանրամասնել, որովհետեւ տակաւին վերջնական որոշումը չէ առնուած: ՀԲԸՄ-ի պարագային օրինակ, երբ աշակերտը ծախողի, կրթաթոշակ չ'ստանար. յետոյ երբ յաջողի, կրթաթոշակը կը շարունակուի. ասիկա միջոց մըն է մղելու աշակերտը, որ ճիգ թափէ իր լաւագոյնը ընելու, առանց մտածելու, որ թէ՛ յաջողութեան, թէ՛ ձախողութեան պարագային, ինք կրթաթոշակ պիտի ստանայ: Թէեւ մեր օգնութիւնը աշակերտէն աւելի ծնողքին է, սակայն աշակերտը ինք եւս պէտք է իր աշխատանքով օգնէ ծնողքին:

Շնորհակալութիւն դոկտոր Ճորճ Սիմոնեանին, իր շաղ հեղաքրքրական, հաճելի եւ կարելոր հարցեր պարզաբանող զրոյցին համար: Առողջութեան եւ յաջողութիւններուն լաւագոյնը կը մաղթենք իրեն:

Զրոյցը վարեց՝ Մ. Երամեան

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏ ԵՒ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

*Դաժան դարերի ամեն մի ժամին
Շարքան է խլել մեզնից թշնամին:
Բարդելով վերքին վերք ու անարգանք...*

Պ. Սեւակ

Տարօրինակ ազգ ենք: Նախ զոհեր կուտանք, կորուստներ կ'ունենանք, պարտութիւններ ու նահանջներ, ապա զոհերու տարելիցներ կը նշենք ու դարեր ի վեր պարտութեան օր կը տօնենք: Խօսքս օդէն կախուած չըլլալու համար, միայն երկու օրինակ՝ Մեծ Եղեռն, Վարդանանց տօն... Կը կարծեմ շարունակելն իմաստ չունի եւ շատ վախ ունիմ ճիշտ չհասկըցելու: Այո՛, մենք յաղթանակներ շատ ունեցած ենք եւ ունինք, բայց այդ մասին չէ որ պիտի խօսիմ:

Չկա՛յ աշխարհի վրայ ժողովուրդ մը, որ պատերազմական պարտութեան տօն ունենայ եւ այսքան մեծ շուքով տօնէ: Մենք կը տօնենք դարերէ ի վեր: Կը տօնենք մեր Բարոյական Յաղթանակը: Գեղեցիկ ու սփոփիչ խօսք մը գտած ենք եւ ուրախ ենք, որ մեր պարտութիւններն անգամ հպարտութիւն ունին: Կը հպարտանանք ու կը շարունակենք հպարտօրէն պարտուիլ...

Մեծ յարգանքով, ազգովի կը նշենք Մեծ Եղեռնի տարելիցը եւ նոր կորուստի ու եղեռնի կ'ենթարկուինք, այլ անուններով: Այսօր չենք ըսեր «ջարդ», չենք ըսեր «կոտորած, բնաջնջում»... Այսօր կ'ըսենք խառնուիլ, միանալ, ծուլուիլ... Վաղը՝ աշխարհի քաղաքացի եւ վերջ: Ցաւօք ներկայիս չենք կրնար ըսել թէ կը խլեն, քանզի մենք սիրայօժար կու տանք: Տակաւին կը մխան հին վերքերը: Բժշկուելու փոխարէն նորերը կը գումարուին:

Մեր կորուստներն ու պարտութիւնները անսպառ նիւթ եղած են ստեղծագործ անհատներուն՝ երգեր, բանաստեղծութիւններ, վէպեր, թատերգութիւններ... որոնք չմոռնալու եւ յիշողութիւնը սթափ պահելու նպատակ ունին: Կը յիշենք, չենք մոռնար, բայց դասեր չենք քաղեր մեր սխալներէն: Կը հասկնանք, որ միա-

ցումը մոռացում է, ծուլումը՝ վերացում, կորուստ: Գիտենք եւ կը գիտակցինք, որ սխալ է, բայց ...

Ցաւալի է, որ դաս չենք առներ երբե՛ք: Միթէ՞ ազգային կորուստ եւ հերթական պարտութիւն չէ հայկական համայնքի մը հարիւր յիսունեօթնամեայ Ազգային Վարժարանին գոցուիլը: Արդեօ՞ք պարտութիւն չէ հայ պզտիկներու օտար դպրոց յաճախելը: Կորուստ չէ՞ միթէ հայ սերմերը օտար հողին պահ տալը: Օտար հողին մէջ մեր սերմերը օտար ծիւեր կ'արձակեն: Սա նոյնպէ՛ս եղեռն է, բայց յօժարակամ, բայց մե՛ր ցանկութեամբ, բայց առանց արեան: Ճերմակ, սիրայօժար ջարդ: Միթէ՞ ազգի բարերարներուն նուիրած գումարները օտար վարժարան յաճախող հայորդիները քաջալերելու համար է: Կրնա՞ր խորհիլ Ազգային Մեծ Բարերար Պօղոս Պէյ Եւսուֆեան, որ պիտի գայ ա՛յս օրը...

Աշակերտը, որ հայկական վարժարանէն ելլէ եւ օտար դպրոց երթայ, ազգը կը վճարէ անոր ուսման վարձը: Այս որոշումն առնելու պահուն նոյնպէս դէմ եղողները փոքրաթիւ էին: Դարձեալ փոքրաթիւ... Դարեր շարունակ ամէն օր նո՛ր կորուստ կ'ունենանք, ամէն օր՝ նոր պարտութիւն:

Վարժարանը կը փակուի, որովհետեւ վարժարանի աշակերտութեան թիւը նուազած է, փոքրաթիւ է... եւ քիչ աշակերտով դպրոց ...

Եւս մէկ Ազգային Վարժարան, որ երկար տարիներու ընթացքին եղաւ ոչ սոսկ կրթօճախ մը, այլ իր աշակերտներուն ազգային ոգի ներշնչելով լոյսի եւ յոյսի մշտաբորբոք ջահը փոխանցեց սերունդէ սերունդ, կը փակուի: Վարժարան, որ մէկ ու կէս դարէ աւելի, իսլամական երկրի մը մէջ հայ պահած է մեր պատանին եւ աղ-

ջիկը, այսօր կը փակուի: Եւ ներկայիս, եթէ մեր համայնքը քիչ թէ շատ հայախօս է, ատիկա կը պարտինք Ազգային Վարժարանին: Իսկ ներկայիս փոքրաթիւ է վարժարանին աշակերտութիւնը: Եւ փոքրաթիւ այս աշակերտներն ալ կը խառնուին, կ'օտարանան եւ կը ծուլուին: Դեռ անցած դարասկզբին մեծ բանաստեղծ Վահան Տերեանը կը պահանջէր.

«Մի՛ խառնէք մեզ ձեր վայրի արջի ցեղերին...»

Ներկայիս՝ մենք կամովին կը խառնուինք: Այսօր Սփիւռքի տարբեր համայնքներուն մէջ գոցուած է երեք հարիւրէ աւելի ամենօրեայ դպրոց: Հարիւր հազարաւոր հայ պատանիներ օտար դպրոցներ կը յաճախեն: Եւ ծուլումը մեծ թափով կը շարունակուի: Չեմ խորհիր, թէ օտար դպրոց յաճախող հայ մը կրնայ մտածել կամ ըսել, արդէն ի՞նչ լեզուով պիտի ըսէ.

Հայ լեզուն տունն է Հայուն աշխարհիս
չորս ծագերուն,...»

(Մ. Իշխան)

Կրնա՞յ գոց աչքով տեսնել Եկեղեցին
հայկական...

«Եկեղեցին Հայկական, ծննդավայրն է
հոգւոյս..

Եկեղեցին Հայկական, ես աչքս գոց կը
տեսնեմ...»

(Վ. Թէքէեան)

Կամ կը հասկնայ ի՞նչ ըսել է՝

«Դու մեր մեծ երթի գաւազանակիր
Եւ մեր պատմութեան մեծագոյն դիւան...»

(Պ. Սեւակ)

Կը մնա՞յ Խիղճը Հայի

«Մեր լեզուն մեր խիղճն է,
Սուրբ հացը մեր սեղանի...»

(Հ. Սահեան)

Երբ ջրառատ գետը մանր վտակներու
կը բաժնուի, վտակները՝ առուններու,
առուններու ջուրը այնքան կը նօսրանայ,
որ փոքրիկ առուակները կը կորչին աւազուտներուն մէջ: Ծառէն թափուող իւրաքանչիւր տերեւ կը դառնայ քամիի խաղալիքը: Այն տերեւն է զօրաւոր, որ ամուր կառչած կը մնայ իր ճիւղի՞ն, իր ծառի՞ն:

Անժիկ Յակոբեան-Կանիմեան

ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅ ՎԱՐՎԱՐԱՆՆԵՐԸ

Սփիւռքի վարժարաններուն ճակատագիրը, նոր վարժարաններու հիմնուիլը, իսկ վերջին քանի մը տասնամեակներուն մանաւանդ անոնց փակուիլը մեր ամենէն թէժ հարցերէն կը մնան: Պարզ օրինակ մը տալու համար, այստեղ կը նշենք 1962 թուականին Միջին Արեւելքի գաղութներուն մէջ հայութեան, վարժարաններուն եւ իոն յաճախող աշակերտներուն թիւերը, որոնք այսօր պարզապէս կրնան երեւակայական թուիլ մեզի:

Երկիր	Հայութեան թիւ	Դպրոցներու թիւ	Աշակերտութեան թիւ
Սուրիա	70,000	68	16,850
Լիբանան	100,000	62	13,502
Կիպրոս	3,600	5	656
Յորդանան	4,000	4	613
Եգիպտոս ²	—	5	—
Իրաք	22,000	7	2,176
Իրան	120,000	39	13,858
Թուրքիա	50,000	25	5,000

Զարմանալի կը գտնենք, որ այս ցուցակին մէջ ոչ մէկ տեղեկութիւն կայ Եգիպտոսի գաղութին, անոր դպրոցներուն եւ աշակերտութեան թիւերուն մասին, հակառակ անոր, որ Գահիրէի

մէջ 19-րդ դարէն իսկ մէկէ աւելի դպրոցներ գոյութիւն ունեցած են:

1962 թուականին Գահիրէի մէջ գործած են չորս վարժարաններ՝ Գալուստեան, Նուպարեան, Մխիթարեան եւ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու, իսկ Աղեքսանդրիոյ մէջ՝ մէկ վարժարան՝ Պօղոսեան:

Գաղտնիք չէ Սփիւքի վարժարաններուն փակուիլը, որ թափ առած է կարծեք վերջին տասնամեակին: Սփիւքի վերջին յիսուն տարիներուն փակուած են 229 ամենօրեայ վարժարաններ, ըստ Յովսէփ Նալպանտեանի, որ լրջօրէն կը հետեւի այս «փորձանք» դարձած երեւոյթին: Փակուող վարժարաններուն վերջինները Ամմանի (Յորդանան) եւ Աղեքսանդրիոյ (Եգիպտոս) վարժարաններն էին:

Տասը փակուող վարժարանի դիմաց՝ մէկ բացուող դպրոց. ասիկա ճշգրիտ թիւ մը չէ այնքան, որքան ըսելու կերպ մը, մխիթարութիւն մը, որովհետեւ 229-ին դիմաց հազիւ երեք անուն կրնանք յիշել բացուող վարժարաններու ...

Վերջին փակուող վարժարանի լուրին առննթեր կը կարդանք Վալանսի մէջ (Ֆրանսա) Սեպտեմբեր 2020-ին բացուելիք վարժարանի մը մասին, որուն համար կ'ըսուի թէ Սփիւքի վերջին բացուող ամենօրեայ վարժարանն է եւ կը կրէ գլխաւոր նուիրատուին՝ Գէորգ Արապեանի անունը: Ծրագիրը հովանաւորուած է CCAV (French-Armenian Cultural Center of Valence, France)-ի կողմէ, ատենապետութեամբ Նորվան Արք. Զաքարեանի եւ տիար Անտրէ Հացպանեանի, եւ սկիզբ առած AGEFAV (Management Association of the Future School)-ի կողմէ:

Դպրոցը պիտի ունենայ մանկապարտեզ, նախակրթարան եւ մշակութային կեդրոն մը:

Դպրոցը կը հետապնդէ կարեւոր վեց նպատակներ.

Ա. Աշակերտներուն մէջ զարգացնել պատկանելիութեան զգացումը, հայերէնի, հայոց պատմութեան եւ հայ մշակոյթի դասաւանդումին ընդմէջէն:

Բ. Կիրարկել Ֆրանսական կրթական ազգային ծրագիրը, պատրաստելով աշակերտները երկրորդական ուսումի, ֆրանսական վարժարաններու մէջ:

Գ. Անգլերէնի ուսուցումը:

Դ. Արտադասարանային գործունէութեան՝ ճատրակի, համակարգիչի, թատրոնի եւ այլ մարզերու քաջալերանք:

Ե. Քրիստոնէական դաստիարակութիւն:

Զ. Զարգացնել աշակերտներուն գիտակցութիւնը շրջապատի, բնութեան եւ ընկերային հարցերու հանդէպ, պատրաստելու համար զանոնք ապագայի մարտահրաւերներուն:

Այս բոլորը մեզ յոյսով կը լեցնեն, թէեւ չենք գիտեր, թէ պսակաճեւ ժահրի այս օրերուն ի՞նչ փոփոխութիւններ կրած է այդ ծրագիրը:

Փոքրիկ շող մը, անսպասելի կողմէ մը, կու գայ մեծ ուրախութիւն պատճառել մեզի այս համատարած մութին մէջ:

Գալիֆորնիոյ Փասատինա քաղաքին հանրային դպրոցներէն մէկուն՝ Պլէր հայաքուլի մէջ հայերէն պիտի դասաւանդուի, որպէս մէկ մասը դպրոցական երկլեզու ծրագրին: Պիտի դասաւանդուի նաեւ հայոց պատմութիւն եւ հայ մշակոյթի պատմութիւն: Իսկ երկրորդականի վերջին կարգին համար՝ Հայ Գրականութիւնը մաս պիտի դառնայ IB ծրագրին:

Այստեղ կարելի է նշել, որ Հայաստանի երկրորդական բարձրագոյն կարգերը հայ գրականութիւն չեն անցնիր:

Առաջին անգամն է, որ Հայաստանէն դուրս հանրային դպրոց մը հայերէն լեզուի դասեր կը ներառնէ իր ծրագրին մէջ:

Եթէ նկատի առնենք, թէ որքան դժուար է հանրային դպրոցներու ծրագիրներուն մէջ փոփոխութիւններ կամ նորութիւններ մտցնելը, կրնաք պատկերացնել այն ճիգը, որ ի գործ դրուած է նման ծրագրի մը յաջողութեան համար:

Սակայն պէտք է ուժգնօրէն շեշտել, որ եթէ ծրագիրը պէտք եղած նեցուկը չստանայ Փասատինայի բնակիչներէն կամ դպրոցականներուն ծնողներէն, կրնայ չեղեալ նկատուիլ:

Անգամ մը եւս գնդակը կու գայ մեր դաշտը. պիտի կարենա՞նք օգտուիլ ներկայացուած առիթէն:

Ահա՛ հարցումը ... This is the question !

² 1961 թուականին Եգիպտոս քաղաքական ծանր վիճակի մէջ էր. հաւանաբար կարելի չէ եղած կապուիլ պարկան կողմերուն եւ Եգիպտոսի հայ գաղութին եւ դպրոցներուն մանրամասնութիւնները իմանալ:

Տակավին տունն ենք

ԿՈԿԱՆԵԱՆ ՍՐԱՀԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՎԱՐԱԿԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Կոկանեան Սրահի մշակութային յանձնախումբը, շնորհիւ անդամներուն եռանդին եւ հնարամտութեան, օգտուելով համացանցին ընձեռած գաղափարներէն եւ դիրութիւններէն, կրցաւ հետաքրքրական նախաձեռնութիւններով մղել մանուկներն ու երիտասարդները, որ զբաղին նաեւ մշակութային զուարճանքներով, որոնք հաճելի ժամանցի կողքին ունէին թաքուն նպատակը հայ մշակոյթին հանդէպ անոնց հետաքրքրութիւնն եւ որոշ չափով գիտելիքներ ջամբելու:

Եւ այսպէս, հայկական նիւթերու շուրջ ընդհանուր զարգացման մրցումէն ետք (որուն անդրադարձած ենք «Տեղեկատու»-ի նախորդ թիւով՝ նոր շրջան թիւ 95, Ապրիլ 2020, էջ 8), «Կեանք տուր կտաւներուն» առցանց ձեռնարկը սկսաւ Մայիսի առաջին շաբաթը:

Հաւանաբար ներգրաւելու համար բոլոր անոնք, որոնք հայերէն կարդալ չեն գիտեր, ծանուցումը որ դրուած է WhatsApp-ի Gogonian Club fans էջին վրայ, նաեւ անգլերէն գրուած էր: Այստեղ կը ներկայացնենք այդ ծանուցումը.

«Մինչեւ Շաբաթ, 16 Մայիս, լուսանկարեցէ՛ք կտաւի մը ձեր կենդանի տարբերակը, բուն նկարին հետ միասին, նկարիչին եւ կտաւին անունները նշելով, դրկեցէ՛ք մեր ֆէյսպուքեան էջին:

Կրնաք հետեւեալ օրինակներէն օգտուիլ կամ հայ նկարիչէ մը որեւէ կտաւ ընտրել, ըստ ձեր ճաշակին»:

«Այս շրջանին դժբախտաբար պատկերասրահներ չենք կրնար այցելել, սակայն կրնանք պատկերասրահները մեր տուն բերել՝ կտաւները վերակենդանացնելով:

Առաջարկ եղած էր նաեւ օգտուիլ agbuegypt կայքէջէն, որուն վրայ կարելի է բազմաթիւ եգիպտահայ նկարիչներու գործերը գտնել, Եգիպտահայ Նկարիչներ բաժնին մէջ (Egyptian Armenian Artists).

Եւ որովհետեւ այս ձեռնարկը մեծ յաջո-

ղութիւն գտած էր մանաւանդ փոքրերուն մօտ, աւարտի ժամկէտը երկարաձգուած էր շաբաթ մը եւս:

Մասնակիցներուն լուսանկարներէն կը ներկայացնենք այստեղ, գաղափար մը տալու համար այն խանդավառութեան, զոր համակած էր փոքրերն ու անոնց ծնողները հաւասարապէս:

Կարգ մը գեղանկարներ իրապէ՛ս շատ լաւ ընտրուած եւ նոյնքան լաւ իրագործուած էին: Ներկայացուած լուսանկարներէն կրնաք հաստատել:

Յաջորդ ձեռնարկը ընթերցումի մրցում մըն էր «Մնանք տունը եւ կարդանք հայկականը» խորագրով:

Իւրաքանչիւր փոքրիկ պիտի կարդար հէքեաթ մը, առցանց, Zoom-ի միջոցով:

Ընթերցումի այդ ժամէն ետք փոքրիկները իրենց կարդացած հէքեաթներէն դրուագ մը նկարած էին եւ կրկին ցուցադրած Կոկանեան Սրահի WhatsApp-ի էջին վրայ:

Ընթերցումի եւ նկարելու այս ձեռնարկը, հաւանաբար մեծ ընդունելութիւն գտած ըլլալուն համար կրկնուած է, փոքրիկ յաւելումով մը.

«Նկարազարդուած պատկերները պիտի ամփոփուին գեղեցիկ տեսերիզի մը մէջ, որ պիտի հրատարակուի «Աղուոր Բաներ» կայքէջին եւ հասարակական ցանցերուն վրայ», ինչպէս յիշուած է WhatsApp-ի յայտարարութեան մէջ:

Որպէս ժամկէտ նկատի առնուած է Յունիս 1-ը:

Իսկ հայրերու օրուան առիթով, որ այս տարի Կիրակի, 21 Յունիսին կը զուգադիպէր, Կոկանեան սրահի մանուկները տեսերիզի վրայ պատասխանած էին քանի մը հարցերու, որոնք կ'առնչուին իրենց հայրերուն եւ անոնց հետ ունեցած իրենց յարաբերութեան, ինչպէս օրինակ՝ «Ի՞նչ է անունդ եւ հայրիկդ քեզ ի՞նչ կը կանչէ», «Ի՞նչ է հայրիկիդ սիրած հայերէն երգը եւ իր շատ սիրած ճաշատեսակը», «Ի՞նչ է

հայրիկիդ սիրած ժամանցը», «Ի՞նչ կ'ընես հորդ ուրախացնելու համար» եւ ամենէն կարելորդ՝ «Ի՞նչո՞ւ համար քու հայրիկդ ամենէն լաւն է»: Տեսերիզը աւարտի կը հասնի իւրաքանչիւր փոքրիկին իր հորը ըրած բարեմաղթութիւններով:

Այս գլխաւոր ձեռնարկներէն զատ պէտք է նշել Մայիս 7-14 երկարող շրջանին, ամէն օր Կոկանեան Սրահի անդամուհիներէն Ալիս Վարձպետեան մարզանքի ժամ մը կը վարէր անոնց համար, որոնք, զրկուած մարզարաններ երթալու հաճոյքէն, կ'ուզէին տան մէջ հետեւիլ մարզանքի:

«Գեղեցկութիւն տան մէջ» խորագրին տակ էտնա Թրայեան կը ներկայացնէր կարգ մը գեղեցկագիտական խրատներ եւ գործնականապէս ցոյց կու տար, օգնելով որ Կոկանեան Սրահի անդամուհիները ոչ միայն մարզանքի միջոցով, այլ եւ հետեւելով իրենց արտաքին տեսքին, մնան միշտ առողջ եւ հմայիչ:

Մայիս 15-ին Կոկանեան Սրահի կայքէ-

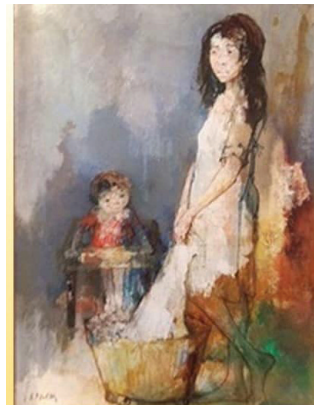
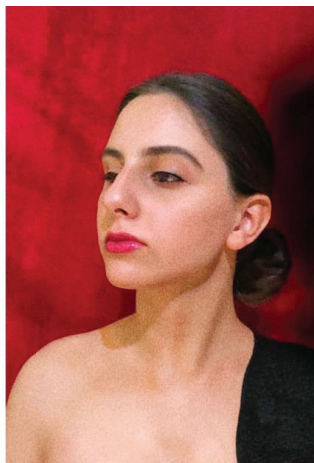
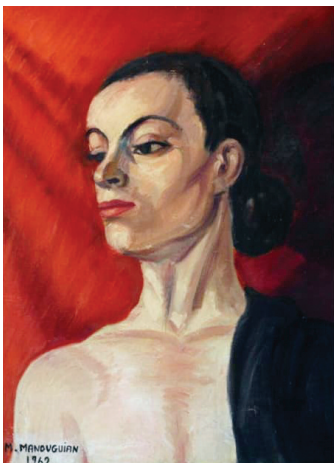
ջին վրայ կ'երեւէր Սեւան Սեմերճեանի գրութիւնը, նուիրուած Ընտանիքի Միջազգային Օրուան, վեր հանելով ընտանիքին, մանաւանդ հայ ընտանիքին կարեւորութիւնը մեզի՝ հայերու համար:

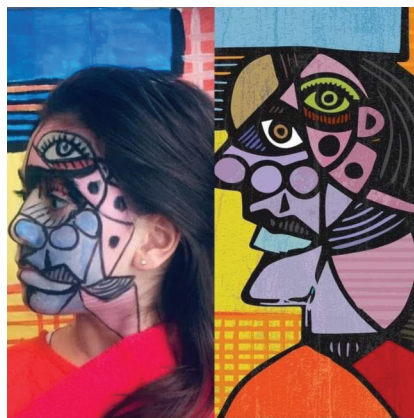
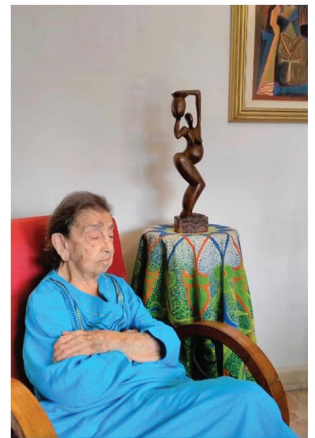
Մայիս 21-ին, Համբարձման Տօնին առիթով Արժանապատիւ Տէր Յակոբ Քին. Կոկանեանի կայքէջին վրայ տեղադրուած տեսերիզով կը բացատրէր այս տօնն ու անոր խորհուրդը:

Կայքէջին վրայ դրուած է նաեւ Կոկանեան Սրահի կառուցման պատմութիւնը, լուսանկարներով եւ հակիրճ մանրամասնութիւններով:

Խորապէս գնահատելի է Կոկանեան Սրահի Մշակութային Յանձնախումբը, քայլ պահելուն ներկայ իրավիճակին հետ եւ մեր մանուկներուն եւ պատանիներուն հաճելի եւ օգտաշատ զբաղումներ հայթայթելուն համար:

Եթէ կարելի ըլլար երիտասարդները եւս ներգրաւել նման հաճելի եւ օգտաշատ ժամանցներու մէջ, որքան աւելի լաւ պիտի ըլլար:

Դեռ տունն ենք

ԵԱ-ու ՀԵՌԱԿԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌՈՒԹԻՒՆ

Պսակածել ժաիրի պարտադրած մեկուսացումի այս օրերուն ՀԲԸՄԻ Գաիրի մասնաճիւղին Երիտասարդ Արիեստավարժներու (Young Professionals) խմբակը Շաբաթ, 24 Մայիս 2020-ի երեկոյեան ժամը իննին կազմակերպած էր առցանց global հանդիպում մը, որուն ընթացքին պիտի ներկայացուէր Գաիրի ԵԱ-ը եւ անոր մաս կազմող դոկտ. Արթուր Պըլըքտանեան, որ Երիտասարդ Եգիպտաբան մըն է, պիտի խօսէր հիփոկլիֆի մասին:

Հակառակ նեղ ժամանակին՝ միայն 40 վայրկեան, ԵԱ-ու երկու Երիտասարդ անդամուհիներ՝ Ասփէ Ճիզմէճեանն ու Մա-

րիա Սիմոնեանը շնորհալի կերպով խօսած են եգիպտահայ համայնքին, Եգիպտոսի ՀԲԸՄիութեան ու Գաիրի մէջ ԵԱ-ու հիմնադրութեան մասին, որմէ ետք դոկտ. Արթուր Պըլըքտանեան ներկայացուցած է իր զեկոյցը:

Վերջաւորութեան Ռուբէն Կասեան խօսած է արեւելեան երաժշտութեան նայ փչողական գործիքին մասին եւ նուագած անոր վրայ:

Յաջողութեամբ աւարտուած ձեռնարկ մը, որ, կը յուսանք, եռանդով կը լեցնէ ԵԱ-ու Երիտասարդ անդամները եւ նորանոր ձեռնարկներ կազմակերպելու խթան կը հանդիսանայ իրենց:

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Բենիամին Թաշեան

Վերջին հարիւր տարիներուն տենդոտ աշխատանքի լծուած են մեր լեզուաբանները, բանասէրներն ու հայագէտները, մաքրելու համար մեր աշխարհաբարը եւ զայն դարձնելու կայուն, իր վերջնական ձեւը ստացած լեզու մը:

Այս աշխատանքը կը շարունակուի հիմա՛ ալ, յանուն եւ ի խնդիր ուղղագրական միօրինակութեան:

Գրականութեան մէջ միօրինակութիւնը յետադիմութիւն է, ուղղագրութեան մէջ միօրինակութիւնը յառաջդիմութիւն է:

Ուր չկայ այս միօրինակութիւնը, հոն չկայ լեզու, այլ կայ «լեզուի պէս բան մը», ինչպէս կ'ըսէր Գրիգոր Օտեան հարիւր քանի տարիներ առաջ:

Հարիւր տարի պայքարիլ շարունակ նոյն բառը նոյն ձեւով գրելու համար, պարզապէս **հերոսութիւն** է, բայց շարունակ պայքարելէ ետք արդիւնքի մը չհասնիլը, այս մէկն ալ պարզապէս **նահապտակութիւն** է:

Աւելի քան դար մը անցած է աշխարհաբարի ճակատամարտը սկսելէն ի վեր եւ դեռ չկրցանք միօրինակ աշխարհաբար մը գրել: Արդարեւ, կարելի չէ հաշտուիլ այն իրողութեան հետ, որ նոյն բառը գրենք երեք, չորս, երբեմն նոյնիսկ հինգ կամ վեց ձեւով, ապա ելլենք յայտարարենք, թէ մեր գրածը հայերէն է, կամ թէ յարգած ենք լեզուի հիմնական սկզբունքը:

Օրինակ **հետագայ**՝ պէտք է գրել, թէ **յետագայ**, **Կարօ**՝ թէ **Կարոյ**, **թագո՞ւն** թէ **թաքուն**: Հէգը գիմ-ո՞վ գրել թէ քէ-ով, ամենէնը եչ-ո՞վ գրել թէ է-ով:

Փաստը այն է, թէ այս գրելաձեւերը վերջնապէս ճշդուած չեն, վէճի առարկայ են դեռ, ուստի ոեւէ գրող կրնայ այդ ձեւերէն մէկը կամ միւսը ընդունիլ իբրեւ ճիշդ եւ գրել ըստ իր հայեցողութեան, պիտի ըսենք նոյնիսկ՝ ըստ կամս:

Առնենք բառ մը՝ տարի եւ հոլովենք. սեռական-տրական.

Տարուան, տարուայ, տարւան, տարւայ, տարիի, տարւոյ, տարուոյ, եւ եթէ հայաստանեան ուղղագրութիւնն ալ աւելցնենք՝ տարվո, տարվոյ, տարվայ ...

Տեսնուա՞ծ բան է որ բառ մը տասը ձեւերով գրուի ուրիշ լեզուի մը մէջ: Ո՛չ, տեսնուած չէ, տեսնուելիք ալ չէ:

Աշխարհի ո՞ր լեզուին մէջ թոյլատրուած է

այսքան անիշխանութիւն: Ո՛չ մէկ լեզուի մէջ: Թոյլատրուած է միայն մե՛ր լեզուին մէջ (ո՛չ գրաբարի, որ իր օրինագիրքը ունի, այլ աշխարհաբարի մէջ, որ օրինագիրք չունի):

Մեր խօսքը այս անիշխանութեան մասին է ահաւասիկ, որ նմանը չունի Բաբելոնի աշտարակաշինութեան օրերէն ասդին:

Թող մէկը ելլէ յայտարարէ, թէ ասիկա անիշխանութիւն չէ, այլ ... իշխանութիւն է, կամ ասիկա լեզուի աղքատութիւն չէ, այլ լեզուի ... հարստութիւն: Բայց ի՞նչ կրնանք ընել: Մենք ուստիկաններ չունինք:

Ի՞նչ է մեր ուզածը ներկայ պարագային. շատ պարզ բան մը: Կ'ուզենք որ սկսինք գրել կա՛մ տարուան (ուղիղ ձեւը) եւ կամ տարուայ (արեւելահայ գրելաձեւը): Բայց ո՛չ մնացեալ ձեւերը: Մօտաւորապէս այս է «ուղղագրական միօրինակութիւնը», որուն կ'ակնարկենք, սակայն առանց այդ միօրինակութիւնը կարենալ պարտադրելու ո՛չ ուրիշներուն, ո՛չ ալ թերեւս ... մենք մեզի:

Մեր օրակարգին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ ուղղագրական միօրինակութեան հարցը: Անոր մաս կը կազմեն նոյնքան կարեւոր ուրիշ հարցեր ալ, ինչպէս օրինակ արեւելահայ եւ արեւմտահայ բարբառներու միաձուլում, մեսրոպեան եւ հակամեսրոպեան ուղղագրութիւն, նոր բառերու կերտում, օտար բառերու հայացում, քննութիւն եւ ուսումնասիրութիւն մեր մշակութային արխիւին եւ այլն:

Այս հարցերուն մէջ կան, որ անմիջապէս լուծելի են, ուրիշներ՝ ո՛չ, անմիջապէս լուծելի չեն: Մեր կարծիքով ուղղագրական միօրինակութիւնը անմիջապէս լուծելի հարց մըն է, իսկ երկու բարբառներուն միաձուլումը կը կարօտի ժամանակի եւ բարենպաստ պայմաններու:

Մեր օրակարգին վրայ կրնանք աւելցնել ուրիշ հարց մըն ալ, - հայագէտներ, հին բառով՝ հայկաբաններ պատրաստելու անհրաժեշտութիւնը: (Յապաւումներով)

1962, Գահիրէ

Երգիծանք

Ուսուցիչը - Կարէ՛ն, տես ինչ դիւրին է ուղղագրութիւն սորվիլը. երբ բառի մը ինչպէս գրուելուն կասկածիս, անմիջապէս բառարան բաց:

Կարէ՛ն - Բայց պարոն, ես երբեք չեմ կասկածիր:

ՀԱՅ ՔԱՐՏԻՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայկական առաջին քարտէսը տպուած է Հոլանտայի Ամսթերտամ քաղաքը, 1695 թուականին, Վանանդեցի Նուրիջանեաններու ձեռքով:

Հայկական քարտիսագրութիւնը երեք շրջաններ ունի.

Ա. շրջանը՝ 1695-1828: Այս շրջանին քարտէսներ տպուած են Ամսթերտամ, Վենետիկ, Վիեննա եւ Փարիզ:

Բ. շրջանը՝ 1828-1920, երբ մշակութային նոր կեդրոններ կը ծաղկին՝ Փեթերսպուրկ, Մոսկուա, Թիֆլիս:

Գ. շրջանը 1920-էն ասդին, կեդրոն ունենալով Երեւանը, ուր պետական ծախսով լոյս կը տեսնեն զանազան քարտէսներ, որոնց առաջինը հրատարակուած է 1923 թուականին:

Հայկական քարտէսներուն մէջ երեք տեսակներու կը հանդիպինք՝ երկրագունդ, աշխարհագրական ատլաս եւ

առանձին քարտէսներ: Իսկ նորագոյն շրջանին հրատարակուած են նաեւ բարձրաքանդակ քարտէսներ, քաղաքներու յատակագծեր եւ ուրուագծային քարտէսներ դպրոցներուն համար:

Առաջին տպագիր քարտէսը՝ «Համատարած Աշխարհացոյց»ը Ամսթերտամ լոյս տեսած է 1695 թուականին. անոր վրայ երկու կիսագունդեր կ'երեւին: Այս քարտէսը նմանութիւնն է ժամանակի եւրոպական այլ քարտէսներու:

1849 թուականին Վենետիկի Մխիթարեան հայրերը կը հրատարակեն հայերէն մեծադիր «Ատլաս Աշխարհացոյց պատկերաց»ը: Իսկ 1850-ին Վիեննայի Մխիթարեանները կը հրատարակեն Հայր Արսէն Այտընեանի հեղինակութեամբ «Բազմագոյն Երկրագունդ»ը, որ մինչեւ այսօր իր արժէքը չէ կորսնցուցած:

Հին էջեր

ՔԻԹԱՊՃԻ ՄԱՐԳԱՐԸ

Եգիպտոսի ՀԲԸՄԻ Աղաթօն գրադարանի հաւաքածոյին մէջ կը գտնուի գիրք մը՝ «ՇԱՐ Հայ Կենսագրութեանց» խորագրով, Աբրահամ Յ. Այվազեանի հեղինակութեամբ, հրատարակուած Կոստանդնուպոլիս, 1893 թուականին: Այս գիրքին երրորդ հատորէն հատուածաբար կը քաղենք շատ հետաքրքրական մենագրութիւնը մեր առաջին գրավաճառին՝ Մարգար Պարոն Մարգարեանի, որ ճանչցուած է որպէս Քիթապճի Մարգար:

Մենագրութիւնը ոչ միայն կ'անդրադառնայ Մարգարի կեանքին, աշխատանքի ոճին եւ լայնածաւալ վաճառականութեան, այլ մանրամասն տեղեկութիւններ կու տայ 19-րդ դարու գրեթէ բոլոր այն քաղաքներուն մասին, ուր գրավաճառատուներ եղած են. կ'անդրադառնայ նոյնիսկ Աղեքսանդրիոյ եւ Եգիպտոսի ներքին, Եգիպտոս գտնուող հայերուն, կը խօսի այդ տեղերէն բերուած գիրքերուն, անոնց հեղինակներուն, գիրքի ստեղծումի պատմութեան մասին, կ'անդրադառնայ նոյնիսկ հայկական փակուող դպրոցներուն ... այնպիսի անմիջական ոճով մը, որ ընթերցողը վէպ մը կարդալու հաճոյքով կը կարդայ տեղեկութիւններու այս փարափը:

Գիրքը գրուած է անշուշտ գրաբարախառն հայերէնով, որ փոխադրած ենք ժամանակակից հայերէնի, փորձելով չխախտել պատմելու թափն ու ոճը:

Բոլոր ազգերուն մէջ գրատունները լուսաւորութեան կեդրոն եւ ուսումնական յառաջդիմութեան օրօրան համարուած են:

Իսկ մասնաւորապէս մեր ազգային գրատունները – բացառութիւնները յարգելով հանդերձ – ըսեմ թէ պարզապէս ցեցատուններ են հին մատենագրութեան եւ բազմահատոր հոգեշունչ գրութիւններու:

Մեր քով հրապարակական գրատուներ կամ մատենադարաններ գոյութիւն չունին, ինչպէս որ կան Ֆրանսա, Աւստրիա, Գերմանիա, Լեհաստան եւ այլ երկիրներ, որոնք այս մասին յառաջդիմութեան գէնիքը հասած են:

Հայ գրավաճառութիւնը ազգային մատենագրութեան իբրեւ առաջնորդ նկատողներէն ամենայետինը ըլլալով, ես հետաքրքրուած էի իմանալ թէ ո՞վ եղած է մեր ազգին մէջ առաջին հիմնադիրը հայ գրավաճառութեան, որովհետեւ մեր մանկութեան Ազգին մէջ կը յիշուէին յաճախ Մէրճան շուկային մէջ իբրեւ առաջնակարգ գրավաճառ ճանչցուած Յարութիւն Աղա Մարգարեան, երկրորդաբար Գարակէօմրիկցի կազմարար եւ Յ. Միւհէն-տիսեանի գիրքերը վաճառող գեղեցկախօս **մէքոփահարան**¹ Պաղտասար Աղա Սրապեան, Վէզիր խանի դուռը, **խալ-բախը** ծերունի-Սարկաւազը, որ հին մատենաներ եւ գործածուած հազուագիւտ գրքեր կը ծախէր. Մեծ շուկային մէջ՝ Պապա Դանիէլը, որ թէ՛ կազմարար էր, թէ՛ գրավաճառ, Խալճըլար խանի մէջ հնավաճառ Մարտիրոս, որ յետոյ անտէր մնալով Ետիգուլէի Սուրբ Փրկիչ հաստատութեան մէջ պատասպարուեցաւ եւ իր մահէն ետք գիրքերը Ազգային Հիւանդանոցին սեփականութիւնը դարձան 40-50 ոսկիով. իսկ Սեղբոս Խանի մէջ՝ վենետիկցիներուն աւանդական գրատունը կար:

Հայ գրավաճառներուն նահապետ որպէս յիշուած են ՌՃԾԶ հայոց թուականին (1707) գրքածախ Տիրացու Յարութիւնը, ըստ Մեսրոպ Երէց անունով գիրքի յիշատակարանին, եւ Էրզրումցի Մանուկ անունով գրավաճառ մը, ըստ 1740-ին Պոլիս տպուած Եօթն Իմաստասէր անուն գիրքի յիշատակարանին:

Մեր անդրանիկ հայ գրատան հիմնադիր գրավաճառ Մարգարը Պարոն անունով գաւառացիի մը որդին էր եւ որ վանեցիք, հակառակ ազգականներուն կարծիքին, կը վիճէին թէ բնիկ վանեցի էր:

Պարոնի երրորդ որդին է հանրածանօթ գրատան հիմնադիր ՄԱՐԳԱՐ, որ ծնած է անցեալ դարու վերջերը՝ 1799-ին:

Մարգար, եօթը տարեկան անչափաս հասակին մէջ մայրը կորսնցուցած, գրեթէ որբ եւ դժբախտ մեծնալով, իր հօր ծանօթ Ամիրաներուն ազատ մուտք եւ ելք կը սկսի, որովհետեւ Մարգարի հայրը՝ Պարոն, կաւագործութենէ եւ **թիւպէնսրճիութենէ**² յետոյ, իր ճարպիկութեամբ յաջողեր էր ծանօթանալ մէկ քանի ժամանակակից մեծ Ամիրաներու եւ անոնց մատակարարը ըլլալ:

Մարգար՝ տասնվեց տարեկան հասակին հազիւ թեւակոխած էր, երբ ստիպուեցաւ 1805-ին առաջին հայ գրատունը բանալ Կոսկաշ Աբրահամ Ամիրայի տպագրութեան գործարանին մերձ, եւ հօրը հայրենակիցներուն՝ բալուցիներուն մօտիկ:

Մարգար իր ժամանակին ժողովրդականութիւն շահած մասնագէտ գրավաճառն էր եւ իր անունին համբաւը տարածուած էր աշխարհիս այն ամէն կողմը, ուր հայ մը կայ:

Մարգար միութեան ջատագովներէն էր եւ չէր ուզեր որ կրօնական վէճերը արգելք ըլլային լուսաւորութեան:

Մարգար ինք յորդորած էր Ամիրաներէն շատերը եւ պատճառ եղած այն մեծածախս գրքերու տպագրութեան, որոնք Վենետիկ եւ Վիեննա լոյս տեսան:

Մարգար նաեւ Մխիթարեան միաբանութեան գրքերու գործակալութիւնն ալ վարած է երբեմն եւ մինակը անոնց յառաջդիմութեան սատարած:

Մարգարի խանութին ներքին եւ արտաքին արդուզարդը շատերու նախանձը գրգռած է:

Մարգար իր խանութին մէջտեղը կը նստի եղեր, գրքերը՝ շուրջը, գետնի երեսին խառն ի խառն դիզած. եւ յաճախորդ մը եկած ատեն, Մարգար, առանց մտածելու, այնչափ խճողուած գիրքերուն մէ-

ջէն ուզուած գիրքը անմիջապէս կը հանէր եւ կը յանձնէր խնդրողին:

Կ'ըսուի թէ, երբ տան մը մէջ կամ մէկու մը վրայ խառնակութիւն մը տեսնուէր, իսկոյն «Քիթապահի Մարգարին խանութը դարձեր է» կ'ըսէին:

Չմոռնանք յիշելու, թէ օծիքը չէր կոճկեր եւ թեզանիքի վայելչութեան մասին անտարբեր էր, այնպէս որ երբ մէկուն թեզանիքը վեր-վար կամ կախուած տեսնուէր, կը յիշեցնէին իրեն՝ «Քիթապահի Մարգարին **եախան**³ է»: Եւ այս խօսքը ժողովրդական առածի կարգ անցեր էր:

Երբ յաճախորդը Աստուածաշունչ կ'ուզէր, Մարգար կարծես արտակարգ նոր զուարթութեամբ մը կը հարցնէր՝ «Մատեան Աստուածաշո՞ւնչ կ'ուզես, թէ Ոսկանինը կամ Աբբայինը⁴»:

Աւելորդ է ըսել, որ Մարգար շատ քիչ անգամ առանց բարեկամի կը մնար եւ հազիւ թէ նստէր խանութը: Ուրիշ ատեններ խանութը կղպելով կ'երթար Պէքճի-Պաշի խան եւ մինչեւ 4-5 յաճախորդ չըլլար եւ խօսակից բարեկամներ զինք չստիպէին, չէր երթար բանալ գրատունը ուզուած գիրքերը տալու համար:

Եւ զարմանալին այն է, որ Մարգար այդ պահուն, անտարբեր կերպով յաճախորդին դառնալով «Աղուո՛ր, վաղը եկուր, այսօր ծախու գիրք չունիմ» բանաձեւը կը քշէր, եւ կամ յաճախորդը պէտք էր սպասել, որ Մարգար իր կլկլակը լմնցնէ, քէֆը ընէ, ըսելով թէ «Ես այս պատուելի բարեկամները չեմ կրնար քու դրամիդ հետ փոխել. գնա՛ ու յետոյ եկուր, աղուո՛ր»:

Մարգար, կառավարութեան կողմանէ **քիթապահի** հայ արհեստաւորաց պետը կարգուած եւ արհեստապետի կնիք մ'ալ իրեն յանձնուած ըլլալով, էսնաֆական⁵ խնդիրներու կարգադրութեան համար, իբր արհեստապետ կը հրաւիրուէր արհեստապետներու ժողովներուն ներկայ գտնուելու:

Մարգար կը տեսնէ որ ժողովներու նիստերուն վերջը չի գար եւ թէ ինք արհեստակիցներ չունի, որոնց շահը պաշտպանէ համքարներու (էսնաֆ) ժողովին մէջ, կը զղջայ արհեստապետական կնի-

քը ընդունած ըլլալուն եւ երբ տարեգումը կը հասնի, կ'երթայ վերոյիշեալ ժողովին, կը յանձնէ կնիքը ըսելով՝ «Ես ինծի պէտք չունիմ **քէհեայ**ութիւն ընելու: Առէ՛ք սա կնիքնիդ»:

Երբ չեն ուզեր առնել իրմէ, կ'առարկէ թէ «Քիթապահի չկայ, ի՞նչ ընեմ: Ինծի ալ հաշուեցէք տէֆտերճի»:

Նոյն ատենէն ի վեր հայ գրավաճառները մասնաւոր արհեստապետ չունին:

Ռումանիոյ մէջ վարժարաններուն թիւը տասնէն հինգի իջած է այսօր: Ֆօքշան, Պուքրէշ, Ռուման, Պօթուշան եւ Սուչովա ունին վարժարաններ, ուր կ'աշակերտեն ընդամենը 200-ի մօտ ուսանողներ:

Իսկ մնացեալ մատաղատունկերը ո՞ր կը յաճախեն:

Աներկբայ եղէ՛ք, որ տեղական օտար վարժարանները կ'երթան գունդագունդ, որոնց վրայ մտածողներ չկան:

Մարգար թանկագին գրքեր եւ ձեռագիրներ ալ ունէր, որոնք բոլորը հայ մը գնեց Մարգարին յաջորդ Յարութիւն Մարգարեանէն եւ Փարիզ տանելով մեծ գնով ամբողջը վաճառեց տեղւոյն Կայսերական⁶ Թանգարանին:

Գրավաճառին պաշտօնը մեծ է: Մարգար գիտէր այս, եւ անկեղծութիւնը, ուղղամտութիւնը եւ գործին մէջ ունեցած հաւատարմութիւնը ծանօթ էր բոլոր հեռու եւ մօտիկ գրագէտներուն եւ ուսումնասիրողներուն:

Մարգար իր ընտիր բնաւորութեամբ, լաւ գաղափար մը կազմել տուած էր Արեւմտեան Հայոցս վրայ եւ [հեղինակները] գովեստով կը խօսէին իրենց հրատարակութիւններուն մէջ:

Աղեքսանդրիա, իր մատենադարանով եւ լեզուաբանական Ճեմարանով, Եգիպտոս իր փարաւոններու յաջորդներով եւ մասնագիտական ճիւղերով ծանօթացած էին մեր նախնիներուն: Եգիպտացիք զարմանալի զուգադիպութեամբ, տարեգլխուն օրը՝ աշնանային գիշերահաւասարէն ամիս մը առաջ, որ է ճիշդ 11/23 Օգոստոս (ըստ մեզի, Ջրհեղեղի յիշատակի տարեդարձը) Նեղոսի հարսանեկան հանդէսը կը կատարէին:

Սահակ Պարթեւ իր աշակերտներէն

ուշիմագոյնները՝ Մովսէս Խորենացի, Դաւիթ, Եղիշէ եւ այլք Աղեքսանդրիա ղրկեց եւ Ս. Կիրեղ վարդապետարանին եւ տեղւոյն հարուստ գրատուներուն մէջ հեղին լեզուն (հին յունարէն. խմբ.) խորապէս ուսան:

Հայերը եգիպտոսի մէջ 30,000 էին, երբ Գրիգոր Բ. Վկայասէր այցելեց 1075-ին եւ հոն վանք մը կառուցեց:

Անոր քեռորդին եպիսկոպոս էր Եգիպտոսի մէջ:

Ս. Մինասի մօտ բլուր մը կայ Գոմլ Ա. անունով, ուր 562 տարի առաջ հայեր կը բնակէին:

Այդ բլուրին մօտ գիւղ մը կայ, որուն բնակիչները դէմքի գիծերով եւ բնութեամբ հայոց կը նմանին:

Եգիպտոսի վարժարանները Մարգարի գրատունէն բաւական քանակութեամբ գիրք կ'առնէին:

1845-ին Մարգար կը մահանայ 56 տարեկանին, արդիւնաշատ եւ օրինակելի կեանք մը անցընելով:

Մարգարի մահուան լուրը տխրութեամբ կը համակէ ոչ միայն իր բարեկամները, այլ գրեթէ ամբողջ ազգը: Մեծ շուքով կը կատարուի յուղարկաւորութիւնը, որուն ներկայ կ'ըլլան մայրաքաղաքիս մէջ գտնուող բազմաթիւ բարձրաստիճան եկեղեցականներ, վարդապետներ, քահանաներ, 100-ի չափ վարժապետներ եւ խառն բազմութիւն մը: Թափօրը կը սկսի Պալի Փաշայի աղբիւրի վրայի տնէն եւ մէկ ծայրը կը հասնի մինչեւ Մայր Եկեղեցի, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը կը փոխադրուի նոյն հանդիսաւորութեամբ Պալըքլը-ի գերեզմանատունը, ոչ թէ վաղանցուկ ծաղիկէ պսակներով զարդարուած, այլ լիաշուրթն գովաբանութեամբ եւ օրհնութեամբ:

¹ Արաբերէն մատիհ-գովասանք բառէն եկած, ներքող գրող իմաստով, ներքողագիր:

² Թիւլպէնտճի, թրքերէն, շղարշ, բարակ կերպաս շինող:

³ Օձիք.

⁴ Այս նուիրական մատեանը ամէն հայու տուն, մանաւանդ Ամիրաներու ապարանքներուն մէջ անհրաժեշտ գտնուելու էր: Հայ հացագործ փուռերու թէկեահին վրայ ալ հարկ էր, որ մէկ-մէկ օրինակ փառաւոր կազմով Աստուածաշունչ գտնուի:

⁵ Sendicate, արեւելահայերէնի մէջ ծանօթ է որպէս համքարութիւն, իսկ արեւմտահայերէնի մէջ՝ էսնաֆութիւն անունով (խմբ.)

⁶ Այսօր՝ Ֆրանսայի Ազգային Մատենադարան:

ԱՅԲԻՆ ԿԱՐԳԸ

Փինիկեան այբուբենէն կամ սեմական ալփաբետէն (alphabet) ծագում առած բոլոր գիրերուն մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ Այբը: Բացառութիւն է միայն եթովպիական ալփաբետը, որուն մէջ այբը կը գրաւէ 13-րդ տեղը:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՍՈՒՐՃԸ

Գոլոմպիա, որ աշխարհի սուրճ արտադրող երկրորդ երկիրն է (առաջինը Պրագիլիան է), իր ամենէն ընտիր սուրճին «Հայաստան» անունը տուած է: Այս սուրճը կ'արտադրուի Գոլոմպիայի Արմենիա անունը կրող գաւառամասին մէջ:

Վաղը առաւօտեան մեր սուրճը «Հայաստան» պիտի ըլլայ ...

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ԳՈՐՈՆԱՅԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Ճամբորդել ... սակայն ինչպե՞ս

-Ո՞ր պիտի ըլլայի այսօր եւ ո՞ր եմ ..., - մեր դրացի Յարութիւնն էր հեռախօսին վրայ:

-Եղբայր այս ի նչ օրերու հասանք, որ ճամբորդելը յիշատակի վերածուեցաւ,- աւելցուց ան:

-Վնաս չունի, բարեկամ,- սկսայ,- ամէն չարիքի տակ բարիք կայ,- աւելցուցի առանց կարենալու արդարացնել ըսածս:

Յարութիւն, Schengen Visa ստանալու համար, մեծ դժուարութեամբ ժամադրութիւն ձեռք ձգեր էր, որոշեալ օրը արեւածագէն յայտնուել էր գրասենեակին դրան դիմաց, ուր հարցաքննող պաշտօնէային ստիպուել էր իր բոլոր գաղտնիքները յայտնել ի նչ գումար ունէր պանքաներուն մէջ, ինչո՞ւ վերջին երեք ամիսներուն ընթացքին հաշիւներուն մէջ ոչ մէկ շարժում եղած էր, ինչո՞ւ կ'ուզէր Ամսթերտամ երթալ, որքա՞ն ժամանակ պիտի մնար հոն, ո՞ր պիտի ըլլար իր կեցութիւնը, հոն գտնուելու ընթացքին ուրիշ եւրոպական քաղաք մը պիտի այցելէ՞ր, ո՞վ պիտի հոգար ծախսերը, որքա՞ն դրամ պիտի ունենար հետը, ո՞ր կ'աշխատէր, օդանաւի երթ ու դարձի տոմսը ո՞ր էր, ճամբորդութեան տեւողութեան համեմատ բժշկական ապահովագրութեան թուղթը պատրա՞ստ էր, հոն ազգական ունէ՞ր...

Օրինակելի համբերութեամբ պատասխանելէ եւ համապատասխան փաստաթուղթերը յանձնելէ ետք, աւագակի մը նման տասը մատներուն հետքերը առեր են ու նկարեր են զինք ականջները տեսանելի ու անժպիտ:

-Կարծես ականջները ծածկուած ու ժպտուն անձ մը իրաւունք չունի Եւրոպա երթալու,- ըսաւ հեզմանքով:

Այս բոլորէն ետք 2,200 եգիպտական ոսկի ալ «կլլեր են» եւ ձեռքը թուղթի կտոր մը տալով՝ «14 աշխատանքային օրերէ ետք կը լսես մեզմէ», ըսեր ու ճամբու դրեր են զինք:

Սպասումի օրերը ծանր անցեր են Յարութիւնին համար, սակայն ի վերջոյ անցագիրը ստացեր է զարդարուած վեց ամսուան ի գօրու Schengen Visa-ով:

-Ասոր ալ փառք տանք,- ըսի,- ուրիշներ

այդ բազում յոգնութենէն, ծախսէն ու սիրտ-հատնումէն ետք կը մերժուին մուտք գործել «դրախտէն» ներս:

Դրամը գրպանը, առողջութիւնը տեղը, օդանաւի տոմսը ձեռքը ու Schengen-ը անցագրին մէջ այլեւս ոչ մէկ խոչընդոտ կար ... սակայն որո՞ւ միտքէն կ'անցնէր որ գորոնա ժահրը ոչ միայն պիտի խորտակէր իր ծրագիրը, այլ երկրագունդին բոլոր բնակիչներունը: Օդանաւերու թռիչքները 15 Մարտ 2020-էն սկսեալ, ցնոր տնօրինութիւն, ընդհատուեցան:

-Մինչեւ 15 Յունիս երկա՛ր ժամանակ կայ, ամէն բան շտկուած կ'ըլլայ մտածեցի միամիտ լաւատեսութեամբ,- ըսաւ յուսահատ ձայնով:

Բան մը ըսած ըլլալու համար եւ մթնոլորտը քիչ մը թեթեւցնելու միտումով ըսի.

-Կը յիշէ ս երբ ճամբորդելու ժամանակ կը գանգատէինք կօշիկներն ու գօտին հանելէ, գրպանները պարպելէ եւ ձեռքերնիս ունեցած ապրանքները քանի մը անգամ գործիքներէ անցընելէ ապահովութեան ստուգումի համար ...

-Եղբա՛յր, թող քանի անգամ ուզեն վրաս գլուխս խուզարկեն, եթէ ուզեն թող զիս հանուեցնեն, միայն թէ կարենամ օդանաւ բարձրանալ,- ըսաւ աւելի եւս բորբոքած:

Մէկ ականջով մտիկ կ'ընէի Յարութիւնին, իսկ աչքով հեռուստատեսիլին վրայ կը հետեւէի եգիպտական սեւ-ճերմակ ֆիլմին, ուր հերոսուհին իր սիրած տղայէն գաղտնի պահած էր իր սրունքներուն անդամալոյծ վիճակը եւ օդակայանն էր դարմանումի համար ճամբորդելու: Գամբոյներն ու ճամբու դնողները միասին նստած անուշ-անուշ սուրճ կը խմէին մինչեւ բաժանումի պահը: Հերոսը, որ բարեկամի մը միջոցաւ տեղեկացած էր իրականութեան, ճամբորդները օդանաւին մէջ հազիւ թէ տեղաւորուած, կը մտնէ ներս, հերոսուհին քովը կը նստի եւ միասին կը ճամբորդեն:

Ճիշդ է որ ֆիլմերու մէջ ամենաանհնարինը հեշտութեամբ կը կատարուի, սակայն ժամանակին իսկապէս պարզ ու հաճելի էր ճամբորդելը, գոնէ նիւթականի հետ խնդիր

չունեցողներուն համար:

Յարութիւն իր գէշ բախտը կ'ողբար տա-
կաւին.

-Մա անիծեալ գործնան թոյլ չտուաւ որ
թոռնիկիս տաբեղարձին ներկայ ըլլամ ...
ո՛ր պիտի ըլլայի եւ ո՛ր եմ ...

Մարզանքի երթալ

Ի՞նչ կայ ասկէ աւելի պարզ :

Շատ հաւանական է, որ մարզանքի գա-
ցողներուն յարատեւութիւնը զարմացնէ
ոմանց ու անոնք, բարի նախանձէ մղուելով,
փափաքին կիրարկել այս սովորութիւնը,
կամ քննադատի աչքով զննեն մարզանքի
զացողին տեսքը, ստուգելու համար թէ կ'ար-
ժէ՞ ինքզինք չարչարել թէ ոչ:

Ամերիկացի դերասանուհի Jane Fonda
1981-ին ստեղծեց Aerobics-ը, որ յեղափոխու-
թեան ալիքի նման «մարզանք ընել»ը դրաւ
տարբեր մակարդակի վրայ:

Շուէտական մարզանքը, որ մինչ այդ
նկատուած էր ամենէն կատարեալ մարմնա-
մարզութիւնը, գահընկեց եղաւ իր հետ գլորե-
լով անհրապոյր կարճ տաբատները, անշուք
վերնաշապիկներն ու մարզանքի տարրա-
կան, նմանօրինակ, ճերմակ կօշիկները:
Անոնք փոխարինուեցան գոյնզգոյն lycra լո-
ղագգեստներով, սրունքներն ու յետոյքը սեղմ
գրկած նեղ գուլպաներով եւ քանի մը ամիսը
անգամ մը շուկայ իջած մարզանքի աչքառու,
գունաւոր կօշիկներով:

Պարը միաձուլուելով մարզանքի շար-
ժումներուն հետ արդիական երաժշտութեան
ընկերակցութեամբ, մագնիսի նման դէպի
«մարզանք» քաշեց թուլամորթ աղջիկներն ու
կիները: Aerobics ընելը նորաձեւութեան հե-
տեւելու հաւասար քանի մը վերածուեցաւ:
Տարիներու ընթացքին մարզանքի տարբեր
դպրոցներ հիմնուեցան ու մարզանքի հետե-
ւողներուն թիւը բազմապատկուեցաւ աշ-
խարհի վրայ:

Մակայն «մարզանքի երթալ»ու արարո-
ղութեան պէտք չէ հարեանցի կերպով մօտե-
նալ, քանի որ զանազան ու այլազան ազդակ-
ներ հարկ է որ համընկնին, որպէսզի ենթա-
կան կարենայ իրականացնել այս գործողու-
թիւնը:

Նախ եւ առաջ «մարզանքի երթալ»ու փա-

փա՛քը պէտք է որ գոյութիւն ունենայ:

Փափաքողին առողջական վիճակը պէտք
է ներէ, որ մարզանք ընէ:

Մարգուելու յարմար վայր պէտք է ըլլայ:
Վերջին շրջանին «մարզանք ընել»ը մեծ ժո-
ղովրդականութիւն վայելել սկսած է, ուստի
մարզանքի սրահներ բացուած են ամէն կողմ,
սակայն որեւէ մարզասրահ վստահութիւն ու
հանգստութիւն չի ներշնչեր ինծի:

Մարզասրահը գտնուելէ ետք պէտք է մի-
ջոցը ունենալ հոն հասնելու, ժամանակը՝
տրամադրելու այս զբօսանքին եւ վերջապէս
նիւթականը՝ վճարելու պահերուն սակը:

Աւելի քան 30 տարիներէ ի վեր գոյացու-
ցած եմ այն համոզումը, թէ որքան ատեն որ
մարմնական, մտային, հոգեկան, նիւթական,
վայրի եւ ժամանակի ազդակները ապահո-
ված ըլլան, ինքզինքս բախտաւոր պէտք է
նկատեմ, քանի որ ուրիշ ոչինչ կրնայ արգիլել
զիս, որ յարատեւեմ մարգուիլ:

Սակայն ... պատահեցաւ աներեւակայե-
լին: Գործնա ժահիրին յայտնուիլը ապարդիւն
դարձուց այս շատ նուրբ հաւասարակշռու-
թիւնը ու վերջակէտ դրաւ օգտաշատ ժաման-
ցիս: 15 Մարտ 2020-ին աներեւոյթ ու նենգ
«թշնամին» պարտադրեց երկրագունդի բոլոր
երկիրներուն, հիւսիսէն հարաւ ու արեւելքէն
արեւմուտք, որ երկարատեւ «արգելանոց»
մտնեն, անշուշտ ամէն երկիր տարբեր աս-
տիճանի խստութիւններ կիրարկելով:

Մարդ արարածին ցարդ վայելած առօր-
եան վերածուեցաւ անհրապոյր ներկայով ու
անորոշ ապագայով յիշատակի, իսկ ամենա-
պարզ ու տարրական գործունեութիւնը դար-
ձաւ կնճռոտ ու անիրագործելի:

Ֆիլմերու մէջ երբ համատարած վտանգ մը
սպառնար երկրագունդին, հերոս մը կը
յայտնուէր, որ ընդհանրապէս ամերիկացի
կ'ըլլար, եւ կ'ազատէր մարդկութիւնը: Մա-
կայն իրական կեանքի մէջ այդ տեսակ հե-
րոսներ չկան, երկիրները յանձնուած են
իրենց ճակատագրին:

Կամքէ անկախ ու անդարմանելի պատ-
ճառներով ես ալ գրկուած եմ «մարզանքի եր-
թալ»է:

Սօսի Ներեւեան-Յակոբեան

Յունիս 2020

ՀԵԼԻՈՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ՊԱԼԱՏ-ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

30 Յունիս 2020-ին Հելիոպոլիսի Baron Empain-ին պալատը, թոթափելով տարիներու մոռացումի եւ անփութութեան թանձր ծածկոցը, ոչ միայն իմաստուն նայուածքը անգամ մը եւս պտըտցուց իր սիրելի արուարձանին վրայ եւ իր հիւրընկալ գիրկին մէջ ընդունեց այցելուները, այլ անգամ մը եւս ապրեցաւ իր փառքի օրերը ու խայտաղ ի տես եգիպտացիներու երախտագիտութեան եւ ակնածանքի զգացումներուն:

տը, իւրայատուկ հինտուն ճով՝ ներշնչուած Գամպուիոյ Angkor Wat տաճարէն, զմայլանքի արժանացած է առաջին իսկ օրէն: Անոր արտասովոր տեսքը, որ խոտոր կը համեմատէր արուարձանին ընդհանուր ճաշակին հետ, իր առեղծուածային տեսքով կ'իշխէր ոչ միայն Avenue des Palais-ին (1952-էն ետք փոխուած Ալ Օրուպայի), այլ նաեւ ամբողջ Հելիոպոլիսի վրայ:

Պելճիքացի ճարտարապետ, տնտեսագէտ, գործարանատէր եւ «սիրող» եգիպտաբան Baron Edouard Louis Joseph Empain (20 Սեպտեմբեր 1852 – 22 Յուլիս 1929), Յունուար 1904-ին Հնդկաստանէն կը հասնի աշխարհի հնագոյն քաղաքակրթութեան օրրան Եգիպտոս: Ան այնքան կը սիրէ Եգիպտոսը, որ կ'որոշէ մինչեւ մահ ապրիլ այդ առասպելական երկրին մէջ եւ թաղուիլ անոր հինաւորց աւազներուն տակ:

Եգիպտոս հաստատուելով, Empain 1905-ին խիզախ հեռատեսութեամբ մը խթանուած, կը ձգտի արուարձան մը ստեղծել Գահիրէէն 15 քմ հեռու, Ապասիէի անապատին մէջ, պատմական ՕՆ քաղաքի աւերակներէն ոչ շատ հեռու:

Օրուան Խտիվ Ապաս Հէլմիի արտօնութեամբ ու իր «եգիպտացի» գործակից Պօղոս Փաշա Նուպար Նուպարեանի միջնորդութեամբ, 20 Մայիս 1905-ին, Եգիպտոսի կառավարութիւնը օրինական փոխանցումով 2,500 ֆէտտան կը ծախէ, ֆէտտանը մէկ եգիպտական ոսկիի, Empain-ի հիմնած Oasis du Desert de l'Abassie ընկերութեան: Շուտով ընկերութեան անունը կը փոխուի Cairo Electric Railways and Heliopolis Oases Company – HOCի:

Empain 1907-ին Ֆրանսացի ճարտարապետ Alexandre Marcel-ի կը վստահի աննախադէպ մենատուն մը յղանալը, ուր մտադրած էր կայք հաստատել: 1911-ին բարձունքին վրայ զետեղուած չնաշխարհիկ պալատը,

1929-ին, Baron Empain-ի մահէն եւ Հելիոպոլիսի Պազիլիք եկեղեցւոյ մէջ թաղուելէ ետք (La Basilique Notre-Dame d'Heliopolis), ընտանիքը վերջնականապէս կը հաստատուի Պելճիք եւ պալատը կը փակուի: 1957-ին Empain ընտանիքը խոհեմութիւն կը նկատէ պալատը ծախել: Ալ-Քասմ եւ Ռէտա ընտանիքները կը գնեն զայն, սակայն տարիներէ ի վեր լքուած, լայնատարած կալուած մը օգտագործելը իրենց կարողութիւնէն վեր ըլլալուն, դժբախտաբար կամ բարեբախտաբար, կը թողուն զայն եւ նորոգութիւններ ընելու միտումով աւերիչ փոփոխութիւններ չեն կատարեր:

1980-ին պալատը եգիպտական հնագիտական նախարարութեան կողմէ կ'արձանագրուի որպէս պատմական պահպանելի կառոյց ու կը դառնայ Հելիոպոլիսի խորհրդանիշը: Սակայն զայն միակ պահպանողը Հելիոպոլիսի չոր ու տաք կլիման էր: Զրկուած իր կահ-կարասիներէն, արձաններէն, ջահերէն ու մանաւանդ հարազատներու ներկայութիւնէն, ան յամառօրէն կը տոկայ ու կանգուն կը մնայ գալիքի լաւ օրերու երազով:

Մայիս 2005-ին, Հելիոպոլիսի 100-ամեակէն քանի մը շաբաթ առաջ, շնորհիւ նախորդ նախագահին տիկնոջ՝ Սիւզան Մուպարաքի ջանքերուն, Empain պալատը Եգիպտոսի կառավարութեան սեփականութիւնը դարձաւ ու անոր վերաբերեալ մեծածաւալ ծրագիրներ սկսան մշակուիլ: Անմիջապէս դալարագեղ մարգագետին մը

ծածկեց պալատին լայնատարած, անջրդի ու քարքարուտ շրջաբակը: Մինչեւ շէնքին վերանորոգման աշխատանքներուն սկսիլը, պարտեզը սկսաւ գործածուիլ մշակութային եւ երաժշտական ձեռնարկներու համար, որոնց ներկայ կ'ըլլային Հելիոպոլսոյ բնակիչները:

Սակայն 25 Յունուար 2011-ի յեղափոխութիւնը գահընկեց ըրաւ 30 տարուան նախագահ Հոսնի Մուպարաքը: Երկրին քաղաքականութիւնը անորոշութեան մատնուեցաւ, ապահովութիւնը վտանգուեցաւ, տնտեսութիւնը անկումի ենթարկուեցաւ: Այս տեսակ ծանրակշիռ կացութեան մը ընթացքին մշակութային ծրագիրներ մշակելը խոհեմութիւն պիտի չըլլար:

Լքուած Empain պալատը շրջապատող խնամուած մարգագետինը անյայտացաւ ու անապատի դեղին աւազները անգամ մը եւս գրաւեցին իրենց դարաւոր դիրքը պալատին շուրջ: Սակայն ահաւասիկ յոյսի նշոյլ մը առկայծիլ սկսաւ. հնագիտութեան նախարար Մոհամետ Իպրահիմ, 29 Ապրիլ 2012-ին հանդիպում մը ունեցաւ Եգիպտոսի մէջ Պելճիքայի դեսպանին հետ, որուն ընթացքին Empain պալատը վերանորոգելու ծրագրին մասին լուրջ որոշումներ առնուեցան:

Սակայն քաղաքական ու տնտեսական ծանրակշիռ արգելքներ անգամ մը եւս դարակին խուլ անկիւնը նետեցին Empain պալատին վերանորոգման ծրագիրներուն հաստատելու թղթածրարը:

2017-ին Եգիպտական զինեալ ուժերուն ճարտարապետական վարիչ մարմին, The Arab Contractors Co.ի եւ Եգիպտոսի մէջ Պելճիքայի դեսպանատան համագործակցութեամբ վերջապէս սկսան պալատին վերանորոգութեան առաջին աշխատանքները, որոնց համար տրամադրուեցաւ 175 միլիոն ե.ո.ի պատկառելի գումար մը:

Երեք տարի բժախնդիր աշխատանքէ ետք, 119-ամեայ Empain պալատը այսօր նոյնքան հոյակապ է, որքան էր իր պատանեկան շրջանին: Անոր անխնամ մնացած արձաններն ու քանդակները, սանդուխ-

ներն ու պատերը, կրակարաններն ու ջահերը, առաստաղներն ու տախտակամածները վերագտան իրենց իսկական փառքը: Թէպէտ սենեակները կահոյքէ զուրկ են տակաւին, սակայն անոնք վերածուած են արդիական մակարդակով ցուցասրահներու, որոնց մէջ զետեղուած պաստառները պատմականը կ'ընեն Հելիոպոլսոյ եւ Empain պալատին: Հոն իր արժանաւոր տեղը գտած է Baron Empain-ի որդւոյն՝ Jean Empain-ի երգիծանկարը, վրձինովը հանրածանօթ երգիծանկարիչ Ալեքսանտր Սարուխանի, թանգարանին նուիրուած Սարուխանի ընտանիքին կողմէ:

Պալատին լայնատարած շրջաբակը ծածկուած է խնամուած մարգագետինով ու դալարագեղ բոյսերով. հոն ցուցադրուած են Հելիոպոլսոյ հնագոյն Tramway-ի կառք մը, նաեւ քանի մը ժամանակակից ինքնաշարժներ, որոնք կը շրջէին Հելիոպոլսոյ փողոցներուն մէջ:

Եգիպտոսի նախագահ Ապտէլ Ֆաթթահ Ալ Սիսի, իր կողքին ունենալով զբօսաշրջութեան նախարար Խալէտ Ալ Անանի եւ Պելճիքայի դեսպանատունէն ներկայացուցիչներ, բացումը կատարեց «Հելիոպոլսոյ Գոհարին» 30 Յունիս 2020-ին, հանրութեան եւ զբօսաշրջիկներուն պարգեւելով իրայատուկ պալատ-թանգարան մը:

Սօսի Ներերեան-Յակոբեան

Աղբիւր՝ Heliopolis –
Edited by Ann Van Loo and Marie-Cecile Bruwier

Մուտքի սակերն են.
Եգիպտացիներուն 20 ե.ո.

Եգիպտացի ուսանողներուն 10 ե.ո.
Պատշգամ բարձրանալու 20 ե.ո.
Օտարներու 100 ե.ո.
Օտար ուսանողներու 50 ե.ո.
Պատշգամ բարձրանալու 50 ե.ո.

ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ

-Եգիպտացի նախկին ֆութպոլիստ Մուսթաֆա Հասան, որ նաեւ **պլոկեր** է, իր էջին վրայ հայերուն աջակցութեան գրառում ըրած եւ տեսանիւթ հրապարակած է:

Մուսթաֆա Հասան նաեւ օտար **պլոկերներ** հրաւիրեր է եւ բոլորը միասին կոչով մը ելոյթ ունեցեր են՝ «Մենք բոլորս Հայաստանի հետ ենք»:

Իրաքէն, Պուլկարիայէն, Վրաստանէն, Գոլումպիայէն, Պաղեստինէն, Լիբանանէն, Պելճիքայէն եւ Յունաստանէն երիտասարդներ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին աջակցող գիրերով ելոյթ կ'ունենան՝ «Մենք Հայաստանի կողքին ենք»:

-Եգիպտահայ վաղամեռիկ դերասանուհի Վանիա Էքսերճեան յիշուած է «պատմելու արուեստը» հաղորդումին մէջ, կ'ըսէ Canada Art in Arabic էջը:

Վանիան իր ուսումը ստացած է Գահիրէի Ամերիկեան Համալսարանէն ներս եւ վկայուած հոգեբանութեան եւ բեմական արուեստի ճիւղերուն մէջ:

Տիգնի ֆիլմերու ընկերութիւնը իր ֆիլմերէն մէկուն արաբերէն թարգմանութիւնը նուիրած է Վանիայի յիշատակին, որ զոհ գացած էր անարգ ոճիրի մը: Վանիան հսկած է Տիգնիի ֆիլմերուն արաբերէն թարգմանութեան եւ կարգ մը ֆիլմերու մէջ ալ ձայնային դերեր ստանձնած:

Վանիա Էքսերճեանի անունով կոչուած է մրցանակ մը՝ the Vania H.S. Exerjian Empowering Women and Girls Award, որ յանձնուած է 28 Յունիս 2020-ին: Մրցանակին հիմնադիրը Նորա Արմանին է:

-Յասմիկ Գրիգորեան, (Asmik Grigorian) Լիթուանիա ծնած օփերայի երգչուհին, Իտալիոյ մէջ նուաճած է «տարուան լաւագոյն մեներգչուհին» տիտղոսը, դառնալով Franco Abbiati մրցանակին 39-րդ դաբնեկիրը:

-28 Յունիս 2020-ին Ստրազպուրկի քաղաքապետ ընտրուել է Ժաննա Բարսեղեան, որ կը գլխաւորէ «Եւրոպա, **էքոլոկիա**, կանաչներ» կուսակցութեան ցուցակը:

Ժաննա Բարսեղեան քառասուն տարեկան է եւ թոռնուհին է Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան խորհրդարանի անդամ Պերճուհի Պարտիզպանեան-Բարսեղեանին (1889-1940):

ՈՒՖԻՑՑԻԻ ՀԱՅ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

Արխիւային պրպտումներն ու ոճի մանրամասն ուսումնասիրութիւնները նոր տուեալներ տրամադրեցին Իտալիոյ Ուֆիցցի քաղաքին թանգարանը գտնուող դիմանկարներէն մէկուն մասին: Նախապէս կը կարծուէր, թէ դիմանկարը կը ներկայացնէ նշանաւոր Մէտիչի ընտանիքին անդամուհիներէն մին, նկարուած Ճագոպօ Լիկոցցիի վրձինով: Այսօր կը հաստատուի, թէ այդ նկարը կը ներկայացնէ վիպային կերպար մը՝ «Թագուհի Հայաստանի», դար մը ետք նկարուած Մարիօ Պալասսիի կողմէ:

64x48 cm. փայտի վրայ նկարուած դիմանկարը կու գայ Մէտիչի մենատունէն եւ կը կարծուէր ըլլալ Գաթարինատի Մէտիչին, Ֆրանսայի նշանաւոր թագուհիներէն մէկը (1519-1589):

Կասկածը կու գայ մազերու յարդարանքէն, որ այնքան անյարիր նկատուած է Մէտիչի իշխանուհիներուն համար, ինչպէս եւ գլխու ծածկոյթէն:

Պրպտումներէն ետք գտնուած արձանագրութիւն մը կ'ըսէ.

«Փայտի վրայ իրագործուած նկար, գլուխ եւ ուսեր, Արմենիայի թագուհիի դիմանկար, վար թափած մազերով, գլխուն՝ փետուր, դեղնագոյն զարդ եւ ոսկի շղթայ, թիւ 2524»:

ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՅԸ

Պանկլատէշի մէջ իր մահկանացուն կնքած է այնտեղ ապրող հայերուն վերջինը՝ 89 տարեկան Մայք Ճոզէֆ Մարտինի – Միքայէլ Յովսէփ Մարտիրոսեանը:

Իր ամբողջ կեանքին ընթացքին Մարտիրոսեան հոգ տարած է Պանկլատէշի մայրաքաղաք Տաքքայի հայոց եկեղեցիին եւ կից գերեզմանատան:

Պանկլատէշի մէջ հայերը ներկայութիւն հաստատած են 16-րդ դարէն սկսեալ, Բրիտանական տիրապետութեան շրջանին եւ փայլուն դիրք գրաւած են մանաւանդ վաճառականութեան մէջ:

Այդ շրջանին է՝ 1781-ին, որ կառուցուած է Սուրբ Յարութիւն հայոց եկեղեցին:

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Եգիպտոսի ՀԲԸՄԻ Աղաթօն գրադարանը իր խորին շնորհակալությունները կը յայտնէ տիկին Մարօ Սագայեան-Նշանեանին, իր նուիրած գրիքերուն եւ երաժշտական նօթաներուն համար:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ

Ինչպէս սովորութիւն դարձած է ամէն տարի, այս տարի եւս 17 Մայիսի Կիրակի առաւօտեան, Գահիրէի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարէն ներս, սուրբ եւ անմահ պատարագի աւարտին, որ դռնփակ էր պսակաձեւ ժահրին պատճառով, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ ՀԲԸՄԻ մեծ բարերարուհի Սաթենիկ Չազըրի հոգիին, մահուան 38-րդ տարելիցին առիթով:

ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Աւետիս Մովսէսեան իր մահկանացուն կնքած է 1 Յունիս 2020-ին: Ա. Մովսէսեան երկար տարիներ ծառայած է ՀԲԸՄիութեան որպէս քարտուղար: Վերջին շրջանին հիւանդութեան պատճառով կ'ապրէր Գահիրէի Իտալական հիւանդանոցին մէջ:

«Տեղեկատու»ն կը ցաւակցի Մովսէսեան ընտանիքին, իր կորուստին համար:

